

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

**Vývoj, změny a reformy volebního systému do Poslanecké sněmovny
Parlamentu České republiky po vzniku samostatné ČR**

**The development, transitions and reforms of the electoral system
to the Chamber of Deputies of the Czech Republic Parliament
after the constitution of the separate Czech republic**

Autor: Martina Mizerová

Obor: Geografie pro veřejnou správu

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Petr Lazar

Rok: 2011

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci na téma: Vývoj, změny a reformy volebního systému do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky po vzniku samostatné ČR jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Dne:.....

Podpis:

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucímu práce panu Mgr. Petru Lazarovi za jeho užitečné rady pro vypracování této bakalářské práce. Dále bych také chtěla poděkovat celé své rodině a všem svým přátelům za jejich velkou podporu při vypracovávání této bakalářské práce.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá vývojem, změnami a reformami volebního systému do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. V první části jsem se zaměřila na definici volebního systému, jeho rozdělení a s ním související svobodné volby, politické strany a stranické systémy. Druhá část je věnována historii vývoje a reforem volebního systému do Poslanecké sněmovny od vzniku Československé republiky až do roku 1992. V následující části je rozebrán vývoj volebního systému a jeho dopad na utváření vlád po vzniku samostatné České republiky. Závěrečná část je samostatně věnována neuskutečněné reformě volebního systému z roku 2000. Práce je doplněna tabulkami a grafy.

Klíčová slova:

svobodné volby, volební systémy, politické strany, hlasy, mandáty

The abstract

This abstract labour is concerned in the development, transitions and reforms of the electoral system to the Chamber of Deputies of the Czech republic Parliament. In the first part I focus in definition of the electoral system, its division and in free elections related to it, in political parties and partial systems. Second part is attended to the history of the development and of the reforms of the electoral system to the Chamber of Deputies since the formation of the Czechoslovak republic until 1992. There is analyzed the development of the electoral system and its impact upon formation of governances after the constitution of the separate Czech republic in the following part. The final part is separately attended to the unhatched reform of the electoral system in the year 2000. The labour is coupled with the tables and the graphs.

Keywords:

free elections, electoral systems, political parties, vote, mandates

1	Úvod	7
1.1	Literární rešerše	9
2	Definice vybraných pojmů	11
2.1	Definice svobodných voleb	11
2.2	Definice a rozdělení volebních systémů	13
2.2.1	Většinové volební systémy	13
2.2.2	Systémy poměrného zastoupení	16
2.2.3	Polopoměrné volební systémy	19
2.3	Definice a systémy politických stran	19
2.3.1	Systém jedné politické strany (monopartismus)	21
2.3.2	Systém dvou politických stran (bipartismus)	22
2.3.3	Systém více politických stran (multipartismus)	22
3	Vývoj volebního systému za první republiky (1918 – 1938)	25
3.1	Volební zákony a volební systémy do Poslanecké sněmovny za První republiky	26
3.1.1	Volební zákon a volební systém v roce 1920	26
3.1.2	Volební zákon a volební systém v roce 1925	30
3.1.3	Novelizace volebních zákonů po roce 1925	32
3.2	Volební reformy ve 20. a 30. letech	33
3.3	Hlavní politické strany	36
4	Vývoj volebního systému od roku 1938 do roku 1992	38
5	Vývoj volebního systému po vzniku samostatné České republiky do současnosti	43
5.1	Volební systémy a volební zákony do Poslanecké sněmovny po vzniku samostatné České republiky	44
5.1.1	Volební zákon a volební systém z roku 1995	44
5.1.2	Volební zákon a volební systém z roku 2000	48
5.2	Typy vlád a jejich utváření	52
6	Neuskutečněná volební reforma v České republice	65
7	Závěr	73

1 Úvod

Ústava ČR v čl. 18 stanoví, že se pro volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR volí systémem poměrného zastoupení a způsob přepočítávání hlasů na mandáty stanoví volební zákon.

V posledních deseti letech se neustále v médiích hovoří o reformě volebního systému, o kterou se tedy pokusily dvě nejsilnější strany v roce 2000, ale bohužel neúspěšně, jelikož byla v rozporu s Ústavou ČR. Není se čemu divit, protože od vzniku samostatné České republiky se nepodařilo sestavit silnou a stabilní vládu, která by mohla akceschopně vládnout. Většinou se jednalo o menšinové vlády nebo vlády s těsnou většinou a také o dvě úřednické vlády, kdy se opozici podařilo vládě vyslovit nedůvěru a poté nastalo vyhlášení nových a předčasných voleb.

Aby reforma volebního systému mohla nastat, která by mohla přinést silnou, stabilní a akceschopnou vládu, tak by se nejdříve musela změnit Ústava ČR, pro kterou by se musela vyslovit minimálně tři pětinová většina poslanců, což se zatím nikomu nepodařilo.

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo vysvětlit a popsat změny a reformy volebního systému do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR.

Ve druhé kapitole jsem se zaměřila na definování tří hlavních pojmů: svobodných voleb, volebních systémů a jejich rozdělení, politické strany a s ní související stranické systémy. Ve třetí kapitole jsem se ohlédla za historii změn a reforem volebního systému a hlavních politických stran během první Československé republiky do roku 1938, jelikož nynější volební systém z této doby určité věci převzal. Ve čtvrté kapitole jsem se stručně zmínila o volebních systémech od roku 1938 do roku 1992. Poté v páté a šesté kapitole, což je také hlavním cílem této práce, jsem se pokusila rozebrat změny a reformy volebního systému do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR po vzniku samostatné České republiky. V této části práce jsem se zaměřila na volební zákon a volební systém z roku 1995 a poté zejména na novelu volebního zákona a volebního systému z roku 2000, která je také samostatně rozebraná v šesté kapitole. Dále jsem se v této části práce zaměřila na hlavní politické strany, typy vlád a jejich utváření od roku 1992 do současnosti. Tato část práce je také doplněna o tabulky a grafy výsledků voleb.

Ve své bakalářské práci k popisování vývoje historického i současného volebního systému použiji metodu sekundární analýzy, která je charakteristická získáváním informací z primárních dat, což znamená využití např. knižních publikací, článků z odborných časopisů a také internetových zdrojů. Výhodou je čerpat informace z více zdrojů, jelikož je můžeme následně porovnávat a lze sledovat danou problematiku z více úhlů pohledu.

Dále se budu snažit pozorovat také nedávný vývoj naší politické scény a porovnáám politický systém za první republiky, v minulém režimu a současný politický systém.

Také se pokusím doplnit svou bakalářskou práci pomocnými grafy a tabulkami opět s využitím metody sekundární analýzy.

1.1 Literární rešerše

Adamová, K. – Křížkovský, L. (1997): Politologie, Codex Bohemia

Tato publikace se zabývá problematikou a metodami politologie, jejími hlavními pojmy jako jsou např., co je to politika, politická moc, politické vztahy, politický systém, demokracie apod. Dále se zabývá vývojem politického myšlení.

Antoš, M. (2008): Principy voleb v ČR (doplněno o srovnání se státy EU), Linde Praha

Tato publikace se zabývá základními principy voleb v České republice a jejich zásadami volebních systémů. Dále se zabývá principy vyplývající z Evropské úmluvy.

Broklová, E. (1992): Československá demokracie – politický systém ČSR 1918 – 1938, Sociologické nakladatelství SLON Praha

Tato publikace se zabývá vývojem volebního systému a jeho vlivem na politický systém v ČSR v letech 1918 – 1938.

Cabada, L. – Kubát, M. a kol. (2007): Úvod do studia politické vědy, Plzeň, Aleš Čeněk

Tato publikace se zabývá vývojem politické vědy jako celku nejen v ČR, ale i ve světě. Dále zkoumá a srovnává hlavní politologické pojmy, jako jsou politický systém, stranický systém, volební systém apod.

Cabada, L. – Šanc, D. (2005): Český stranický systém ve 20. století, Plzeň, Aleš Čeněk

Tato publikace se zabývá vývojem českého stranického systému od konce 19. století až do roku 2005. Dále se zabývá hlavními politickými stranami a jejich vlivem na utváření vlád. Dále popisuje vznik a vývoj hlavních politických stran po roce 1989.

Novák, M. – Lebeda, T. a kol.: Volební a stranické systémy ČR v mezinárodním srovnání, Aleš Čeněk

Tato publikace je asi jedna z nejrozsáhlejších publikací v ČR, která se podrobně věnuje problematice volebních systémů, jejich matematickou podobou a jejich vlivem na stranický systém. Dále se podrobně zabývá volební reformou v ČR.

Říchová, B. (2002): Úvod do současné politologie – srovnávací analýza demokratických politických systémů, Portál Praha

Tato publikace se zabývá hlavními politologickými pojmy, jako jsou např. politika, demokracie, politický systém apod. Dále se zabývá hlavními politickými systémy v demokracii.

Vodička, K. – Cabada, L. (2007): Politický systém ČR – historie a současnost, Portál Praha

Tato publikace se zabývá historií i současností politického systému v ČR. Dále se zabývá principy demokracie, vývojem systému politických stran od první Československé republiky až do roku 2006, zájmovými skupinami apod.

2 Definice vybraných pojmů

2.1 Definice svobodných voleb

Svobodné volby jsou takové volby, kde jsou uplatňována lidská práva a svobody, především svoboda slova, shromažďování a neomezená možnost registrovat se jako volič nebo jako kandidát. (Cabada, Kubát a kol. 2007).

Aby byly volby označeny za svobodné, musí splňovat několik základních podmínek: všeobecnost, rovnost a tajnost. Dále by měly být globální, soutěživé, pravidelné a definitivní. Další důležitou podmínkou je přímost, kdy voliči volí své zástupce přímo, bez prostředníků. Ale součástí demokratických politických systémů jsou i nepřímé volby. (Cabada, Kubát a kol. 2007).

Nyní se zaměřím na vysvětlení pojmů: všeobecnost, rovnost, přímost, tajnost, globálnost, soutěživost, pravidelnost a definitivnost voleb.

Princip všeobecnosti voleb je chápán tak, že se voleb mohou účastnit všichni obyvatelé dané země, kteří jsou právně způsobilí. Vyloučení z účasti voleb je možné pouze individuálně na základě pravomocného rozhodnutí soudu. (Cabada, Kubát a kol. 2007). Dále je chápán tak, aby všichni občané státu měli právo volit a být voleni bez ohledu na pohlaví, jazyk, příjmy, majetek, povolání, vzdělání, vyznání nebo politické přesvědčení. (Adamová, Křížkovský 1997). Proto nikdo nemůže být vyškrtnut z veřejného ani z politického života, protože všichni občané jsou si rovni. (Cabada, Kubát a kol. 2007).

Princip rovnosti voleb je úzce spjat s principem všeobecnosti voleb, který rozlišuje tři základní sféry, a to: rovnost počtu hlasů, rovnost váhy hlasu a rovnost příležitostí. (Antoš, 2008).

Rovnost počtu hlasů znamená, že každý volič má jeden hlas. Rovností váhy hlasu se rozumí rovnoměrné rozdělení mandátů mezi volební obvody (pokud celé volební území netvoří pouze jediný obvod), a to podle počtu obyvatel, podle počtu občanů (i nezletilých), podle počtu registrovaných voličů a podle počtu odevzdaných hlasů ve volbách. Rovností příležitostí se rozumí, že musí být garantována všem politickým stranám a kandidátům za předpokladu neutrality veřejné moci, zejména pokud jde o volební kampaň, přístup do médií, financování politických stran a volebních kampaní z veřejných prostředků. (Antoš, 2008).

Princip přímosti voleb je chápán tak, aby každý volič samostatně a osobně odevzdal hlas bezprostředně tomu, kdo má být zvolen do voleného orgánu a to přímo určitému kandidátovi nebo kandidátní listině. (Antoš, 2008).

Princip tajnosti voleb zaručuje, aby se nikdo nemohl dozvědět, koho volič formou odevzdání hlasu volil. Součástí principu tajnosti je také zajištění bezpečnosti voliče, za kterou odpovídá příslušná volební organizace. (Adamová, Křížkovský 1997).

„Princip globálnosti voleb se podobá principu všeobecnosti (voleb se mohou účastnit všichni).“ (Cabada, Kubát a kol. 2007: 253).

Princip soutěživosti voleb znamená, že opoziční strany a kandidáti musí mít svobodu projevu, shromažďování a pohybu, aby mohli otevřeně kritizovat činnost kteréhokoli orgánu státní moci a správy a seznamovat voliče se svojí alternativní politikou a jejími kandidáty, tzn. utvářet volební kampaně. (Adamová, Křížkovský 1997). Také musí pro všechny strany (kandidáty) existovat stejné právní podmínky pro jejich účast ve volbách. (Cabada, Kubát a kol. 2007).

Princip pravidelnosti voleb znamená, že se volby konají pravidelně v předem stanovených lhůtách (volební období). (Cabada, Kubát a kol. 2007).

U principu definitivnosti voleb se předpokládá, že po jejich skončení a vyhlášení výsledků by všichni účastníci voleb měli akceptovat jejich výsledky. Toto se týká hlavně poražených, kteří se musí v důsledku volební porážky vzdát moci. (Cabada, Kubát a kol. 2007). „Poražení odcházejí do opozice, která může legálně a legitimně působit a nemusí se bát represí ze strany nových vítězů.“ (Cabada, Kubát a kol. 2007: 253). Nová opozice by měla akceptovat pravidlo, že opětovný návrat k moci je možný jedině prostřednictvím institutů, které jim přinesly porážku, čili prostřednictvím dalších voleb. (Cabada, Kubát a kol. 2007).

Svobodné volby mají také své cíle a funkce.

„Cíle svobodných voleb jsou:

- vznik a docílení politické reprezentace,
- dosažení shody mezi mocí,
- pozitivní selekce elit.

Funkce svobodných voleb jsou:

- legitimační,
- odpovědnostní,

- zajištění reprezentace.“¹

2.2 Definice a rozdělení volebních systémů

Hlavní faktor ovlivňující míru svobodnosti a soutěživosti voleb tvoří volební systém. Volební systém lze chápat v širším a užším pojetí. V širším pojetí zahrnuje faktory, které regulují konání voleb a lze je rozdělit do tří hlavních skupin:

- volební proces (pravidla, jimiž se určuje průběh voleb),
- volební právo (můžeme ho rozdělit na objektivní a subjektivní a je stanovené formou právních předpisů – ústavou, zákony a dále podmínkami, podle kterých se mohou obyvatelé účastnit voleb)
- volební procedura (viz. Rozdělení volebních systémů)

V užším pojetí ho můžeme chápat jako způsob uskutečnění a stanovení výsledků neboli přiřazení určitého počtu mandátů jednotlivým politickým stranám. (Cabada, Kubát a kol. 2007).

Volební systémy rozdělujeme do tří základních skupin:

- 1) většinové volební systémy
- 2) systémy poměrného zastoupení
- 3) polopoměrné volební systémy

2.2.1 Většinové volební systémy

Většinové volební systémy jsou starší než ostatní volební systémy a mají velkou tradici. Systém spočívá v tom, že vítězem se stává kandidát s největším počtem hlasů a zbylé hlasy pro ostatní kandidáty propadají. Stát je proto rozdělen na volební obvody, jejichž počet je stejný jako počet zastupitelských míst ve voleném orgánu (jednomandátové obvody) nebo menší než počet volených míst (vícemandátové obvody). Tento systém spíše zvýhodňuje velké politické strany. U nás se tento volební systém používá např. do Senátu.²

Většinové volební systémy lze dále rozdělit na relativní, absolutní a systém alternativního hlasování.

¹ *Materiály ke zkouškám na PF UK* [online]. 5.1.2006 [cit. 2010-03-20]. Politologie. Dostupné z WWW: <<http://pravo.wz.cz/pol/data/politologie.doc>>.

² *Geomatika na ZČU v Plzni* [online]. 2005 [cit. 2010-03-21]. Volební systémy - geografie voleb. Dostupné z WWW: <<http://www.gis.zcu.cz/studium/dbg2/Materialy/html/ch11s03.html>>.

Relativně většinové systémy

Relativně většinové systémy jsou historicky nejstarší způsob volby. Většinou je tento systém používán v jednomandátových volebních obvodech, ale pokud je používán ve vícemandátových volebních obvodech, potom se jedná o podtypy s odlišnými názvy (např. blokové hlasování, kumulativní hlasování atd.).³

Relativní většina (také nazývána prostá) je nejsnáze dosažitelnou většinou a získává jí ten kandidát, který byl v daném obvodu nejúspěšnější, tzn., že kandidát musí získat více hlasů, než kterýkoli jiný z dalších kandidátů. Proto často stačí obdržet méně než nadpoloviční většinu hlasů. (Novák, Lebeda a kol.).

Volby jsou jednokolové, proto je tento volební systém také někdy nazýván jednokolový většinový systém. V dnešní době tento volební systém není tolik rozšířen. A je používán pro volby do kolegiálních (parlamenty, zastupitelstva) nebo jednohlavých orgánů (prezidenti, starostové), který je rozšířen zejména v anglosaských státech (např. USA, Velká Británie atd.).⁴

Relativně většinové systémy rozdělujeme do dalších podtypů, které se používají, jak už bylo zmíněno ve vícemandátových obvodech:

- blokové hlasování – volič disponuje tolika hlasy, kolik je ve volebním obvodu k obsazení mandátů a hlasy nelze kumulovat, proto volič nemůže jednomu kandidátovi udělit více hlasů, tím pádem v obvodu vítězí kandidáti, kteří obdrželi postupně nejvíce odevzdaných hlasů (používá se např. na Filipínách).
- bodové hlasování – volič má více hlasů, než kolik je ve volebním obvodu voleno mandátů a tyto hlasy může kumulovat (např. odevzdat všechny hlasy jen jednomu kandidátovi) a vítězí kandidát, který získal prostou většinu hlasů. Není známo, že by se toto hlasování používalo v praxi.
- kumulativní hlasování – volič dostane tolik hlasů, kolik lze v daném volebním obvodu obsadit mandátů a může tyto své hlasy rozložit podle svého uvážení (např. může všechny své hlasy odevzdat pouze jednomu kandidátovi). Vítězem je kandidát s největším počtem získaných hlasů. V současnosti se toto hlasování nepoužívá v praxi.

³ *Strany a volby* [online]. 2010 [cit. 2010-03-21]. Typologie volebních systémů. Dostupné z WWW: <<http://www.stranyavolby.cz/cs/volebni-systemy/>>.

⁴ *Strany a volby* [online]. 2010 [cit. 2010-03-21]. Typologie volebních systémů. Dostupné z WWW: <<http://www.stranyavolby.cz/cs/volebni-systemy/>>.

- limitované hlasování – volič má ve vícemandátových volebních obvodech více jak jeden hlas, ale méně hlasů než kolik lze získat mandátů. Každému kandidátovi mohou udělit jen jeden hlas, proto hlasy nelze kumulovat (používá se např. na Gibraltar).
- stranické blokové hlasování – volič má jeden hlas, který v rámci vícemandátového volebního obvodu uděluje jedné kandidátní listině jako celku. Vítězná kandidátní listina proto získává všechny mandáty, které lze v daném obvodu obdržet, a proto napomáhá největším politickým stranám k vítězství (používá se např. v Tunisku).
- volební systém jednoho nepřenosného hlasu – tento volební systém je kombinace volebního systému prosté většiny s vícemandátovými volebními obvody. Každý volič má pouze jeden hlas, který odevzdá jednomu z kandidátů ve vícemandátovém volebním obvodu. Kandidáti jsou zvoleni postupně s největším počtem hlasů (používá se např. v Polsku do Senátu).⁵

Absolutně většinové systémy

V absolutně většinovém systému se mandát přiděluje kandidátovi s nadpoloviční většinou všech hlasů voličů odevzdaných v daném jednomandátovém volebním obvodu. Počet kandidátů ucházejících se o mandát zde není omezen, proto je nutné počítat s alternativou, že se v prvním kole nepodaří žádnému kandidátovi této podmínce vyhovět. Proto většinou bývají volby dvoukolové. V současnosti se můžeme setkat se dvěma variantami:

- Pokud je i ve druhém kole pro zvolení potřebná nadpoloviční většina hlasů, pak do druhého kola postupují pouze první dva neúspěšnější kandidáti z prvního kola.
- Pokud se nadpoloviční většina hlasů do druhého kola nepožaduje, nedochází k omezení počtu kandidátů. (Říchová 2002)

Systém alternativního hlasování

Jedná se o volbu v jednomandátových volebních obvodech s požadavkem na získání absolutní většiny hlasů voličů, ale systém nepočítá s realizací více než jednoho volebního kola. Následující hlasování je nahrazeno skrutinií, v kterých se přidělují

⁵ *Strany a volby* [online]. 2010 [cit. 2010-03-21]. Typologie volebních systémů. Dostupné z WWW: <<http://www.stranyavolby.cz/cs/volebni-systemy/>>.

kandidátům preferenční hlasy. Platí zde zásada, jestliže žádný z kandidátů nezískal absolutní většinu v prvním kole, pokračuje se v dalších propočtech tak, že jsou postupně vylučováni nejméně úspěšní kandidáti a jejich preference se přerozdělují úspěšnějším kandidátům. Přerozdělování preferencí probíhá do té doby, než některý z kandidátů nezíská potřebnou nadpoloviční většinu hlasů v daném volebním obvodu. Tento systém je používán v Austrálii při volbě poslanců do Sněmovny. (Říchová 2002).

2.2.2 Systémy poměrného zastoupení

Systémy poměrného zastoupení jsou aplikované ve vícemandátových volebních obvodech, kde jsou mandáty stranám přerozdělovány v určitém počtu. Podstatou těchto systémů je rovnováha mezi získanými hlasy a obdrženy mandáty. Pro určení výsledků nestačí pouze prosté sečtení hlasů, avšak je někdy i nutné použít náročné matematické metody přepočtu hlasů na mandáty. K zisku mandátu není nutné získat nejvíce hlasů, ale stačí překonat tzv. přirozený práh, tzn. nejnižší procentuální hranici k zisku mandátu ve volebním obvodu.⁶

Systémy poměrného zastoupení můžeme rozdělit podle podoby hlasovacího lístku na listinné poměrné systémy (volič si vybírá mezi kandidátkami stran nebo si může sestavovat kandidátku vlastní) a jednojmenné přenosné hlasování (volič má možnost vybírat si jediného kandidáta pomocí preferencí). (Novák, Lebeda a kol.)

Listinné poměrné systémy

Tyto volební systémy mohou mít množství nejrozličnějších podob a mají několik základních proměnných. Hlavní proměnné, které ovlivňují podobu tohoto systému, jsou: velikost volebního obvodu, matematická formule, uzavírací klauzule (kvórum) a počet a charakter úrovní volebních obvodů (skrutinií). (Novák, Lebeda a kol.).

Velikost volebních obvodů je klíčovým faktorem a nejvýznamněji ovlivňuje celkový charakter a vlastnosti volebního systému. Obecně vyjadřuje, kolik mandátů se rozděluje v daném obvodě. Se zvyšující se velikostí obvodů vzrůstá míra proporcionality a naopak se snižováním velikosti obvodu se zvyšuje disproporcionalita výsledků. (Novák, Lebeda a kol.)

⁶ *Strany a volby* [online]. 2010 [cit. 2010-03-21]. Typologie volebních systémů. Dostupné z WWW: <<http://www.stranyavolby.cz/cs/volebni-systemy/>>.

„Volební formule jsou metody, s jejichž pomocí poměrné systémy převádějí počty hlasů na počty mandátů. Jsou to pravidla pro přidělování mandátů, která mají nejčastěji podobu vzorců. Volební formule můžeme rozdělit do dvou hlavních skupin. Jsou jimi volební kvóty a volební dělitele.“ (Novák, Lebeda a kol.: 28).

Metoda volebního dělitele využívá matematického postupu, který je založen na řadách dělitelů. Základní princip této metody je, že počty hlasů odevzdaných ve volebních obvodech politickým stranám jsou postupně děleny do doby, kdy lze z takto získaných podílů uspořádat postupně tolik největších čísel, kolik lze získat ve volebním obvodě mandátů. Mezi základní druhy metod volebního dělitele můžeme zařadit: D'Hondtův dělitel (používá číselnou řadu celých čísel 1,2,3...), Saint-Lagueův dělitel (používá číselnou řadu lichých čísel 1,3,5...), Imperialiho dělitel (používá číselnou řadu celých čísel s vynecháním čísla 1) a tzv. dánský dělitel (používá číselnou řadu 1,4,7...). V praxi je tato metoda volebního dělitele uplatňována velmi často a mezi nejpoužívanější volební dělitele můžeme zařadit d'Hondtův. Tato metoda většinou napomáhá velkým stranám.⁷

Metoda volebních kvót má matematický postup složitější než metoda volebního dělitele. Nejprve se musí v každém volebním obvodě vypočítat tzv. volební číslo neboli počet hlasů nutných k získání mandátů v prvním výpočtu. Mezi nejpoužívanější volební kvóty patří: Hare (a její modifikace Hare-Niemeyer), Droop, Hagenbach-Bischoff a Imperiali.⁸ „Po výpočtu volebního čísla je toto volební číslo děleno počtem platných hlasů, které byly v daném volebním obvodě odevzdány. Výsledkem je počet mandátů připadající jednotlivým politickým stranám. Při použití volebního čísla se však téměř nikdy nepodaří přerozdělit všechny mandáty a využít všechny hlasy. Zbylé mandáty je proto třeba rozdělit ve druhém výpočtu (někdy ani to nestačí a je nutné použít třetí výpočet).“⁹ Pro zbylé mandáty se používá buď metoda největšího průměru (zbylé mandáty se rozdělují tak, že počet platných hlasů odevzdaných jednotlivým politickým stranám se vydělí počtem mandátů získaných v prvním výpočtu plus jedna a rozdělení mandátů se provádí podle velikosti průměru daných stran) nebo metoda největšího zbytku (zde se znásobí počet mandátů

⁷ *Strany a volby* [online]. 2010 [cit. 2010-03-21]. Typologie volebních systémů. Dostupné z WWW: <<http://www.stranyavolby.cz/cs/volebni-systemy/>>.

⁸ *Strany a volby* [online]. 2010 [cit. 2010-03-21]. Typologie volebních systémů. Dostupné z WWW: <<http://www.stranyavolby.cz/cs/volebni-systemy/>>.

⁹ *Strany a volby* [online]. 2010 [cit. 2010-03-21]. Typologie volebních systémů. Dostupné z WWW: <<http://www.stranyavolby.cz/cs/volebni-systemy/>>.

jednotlivých politických stran volebním číslem a výsledek se odečte od celkového počtu hlasů, který byl v dané politické straně odevzdán, a mandáty jsou rozdělovány podle velikosti zbytků jednotlivých politických stran).¹⁰

Ty strany, které nepřekročí zákonem stanovené procento hlasů neboli uzavírací klauzuli, nejsou vpuštěny do skrutinia k rozdělování mandátů. Tímto má uzavírací klauzule zabránit vstupu drobných stran do parlamentu a zároveň tlumit separační snahy existujících parlamentních stran. Podstatné je, na jaké úrovni je klauzule ustanovena, ale nejčastěji je vyžadován zisk předepsaného procenta platných hlasů v rámci celého státu. (Novák, Lebeda a kol.).

Počet a charakter úrovní volebních obvodů je spjat s velikostí volebních obvodů a s volebními formulemi. Volební systémy, které používají více úrovní volebních obvodů, většinou sledují dva cíle. Na jednu stranu chtějí ponechat nepřiliš velké volební obvody pro lepší kontakt voliče s poslancem a na druhou stranu chtějí zajistit vysokou proporcionalitu celého systému. Míra dosažené proporcionality závisí hlavně na počtu mandátů, které se rozdělují na vyšší úrovni. (Novák, Lebeda a kol.)

Jednojmenné přenosné hlasování

„Volby podle tohoto systému se konají ve vícemandátových volebních obvodech. Volič obdrží volební lístek, na kterém jsou všichni kandidáti uvedeni v abecedním pořadí. Volič vyjádří své preference přiřazením čísel k jednotlivým jménům kandidátů. Nejoblíbenějšího kandidáta označí jedničkou, další dvojkou atd. Není stanoveno, kolik kandidátů musí volič číslem označit.“¹¹

Tento volební systém je aplikován ve vícemandátových obvodech, proto ho řadíme do poměrného volebního systému. Pro zvolení kandidátů není vyžadován zisk nadpoloviční většiny hlasů. Kandidát, který chce získat mandát, musí získat minimálně hodnotu Droopovy kvóty, která je nejnižší možná kvóta a je ještě schopna zajistit, že žádný z kandidátů nezíská mandát na úkor někoho jiného. (Novák, Lebeda a kol.).

Při výpočtu mandátů se postupuje tak, že se nejprve vypočte hodnota Droopovy kvóty, poté se sečtou první preference pro každého kandidáta. Když některý z kandidátů dosáhl hodnoty Droopovy kvóty, získá mandát a ty hlasy, které překročily

¹⁰ *Strany a volby* [online]. 2010 [cit. 2010-03-21]. Typologie volebních systémů. Dostupné z WWW: <<http://www.stranyavolby.cz/cs/volebni-systemy/>>.

¹¹ *Strany a volby* [online]. 2010 [cit. 2010-03-21]. Typologie volebních systémů. Dostupné z WWW: <<http://www.stranyavolby.cz/cs/volebni-systemy/>>.

hodnotu kvóty, jsou odebrány a tyto hlasy jsou přerozděleny na základě druhých preferencí ostatním kandidátům a to tak, že musí přerozdělované hlasy vždy odpovídat podílu druhých preferencí všech hlasů, které úspěšný kandidát získal. Této metodě se říká přerozdělování shora. Pokud žádný kandidát nedosáhl hodnoty kvóty, je vyškrtnut nejslabší kandidát a jeho hlasy jsou přerozděleny podle druhých preferencí. Této metodě se říká přerozdělování zdola. Přednost ale má vždy přerozdělování shora před metodou zdola a obě metody se opakují do doby, než jsou rozděleny všechny mandáty. (Novák, Lebeda a kol.). Tento systém je používán v Irsku nebo na Maltě do dolní komory parlamentu. (Novák, Lebeda a kol.).

2.2.3 Polopoměrné volební systémy

„Zahrnují v sobě techniky, které z hlediska mechanismu volební formule nelze zařadit ani mezi systémy většinové, ani mezi poměrné. Patří sem zřídka se vyskytující limitované hlasování a jednojmenné nepřenositelné hlasování. Vedle nich se však mezi polopoměrné systémy řadí stále početnější skupina systémů smíšených.“ (Novák, Lebeda a kol.: 39). Tyto smíšené volební systémy se vyskytují tam, kde je jeden zastupitelský sbor volen dvěma odlišnými technikami, kdy část mandátů je rozdělována pomocí většinového systému a zbylá část je rozdělována pomocí systému poměrného zastoupení. (Novák, Lebeda a kol.). S tímto systémem se můžeme setkat např. ve Spolkové republice Německo. (Říchová 2002).

2.3 Definice a systémy politických stran

I přesto, že existence politických stran je jednou z nejcharakterističtějších skutečností politického života za poslední dvě století, tak najít pro ně správnou definici a jednotné pojmové vymezení je velmi obtížné. (Adamová, Křížkovský 1997)

V roce 1816 definoval Benjamin Constant politickou stranu jako „sdružení lidí vyznávající stejné učení“.¹² Edmund Burke charakterizoval politickou stranu jako organizovaný celek lidí, spolčujících se za účelem prosazování národních zájmů.¹³ Podle Maxe Webera jsou politické strany společenské organizace s dobrovolným

¹² MARCOVÁ, Jana. *Sdružení lípa* [online]. 1999 [cit. 2010-03-21]. Obsah případové studie "politické strany v ČR a jejich úloha při vytváření potřebné politické stability". Dostupné z WWW: <www.lipa.cz/case_lipa_VI_studiepolitical.doc>.

¹³ *Radkův zápisník* [online]. 3.11.2006 [cit. 2010-03-21]. Miroslav Novák: Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia. Dostupné z WWW: <<http://radekf.net/fe/view.php?file=politologie-juptner/vypisky-michal-parizek/novak-systemystran.doc>>.

členstvím, které se snaží získat moc ve státě pro své vedení, aby aktivní členové měli různé možnosti, jak by dosáhli materiálních cílů nebo osobních výsad. Proto je pro ně získání politické moci vždy cíl prvořadý. (Adamová, Křížkovský 1997). Dnešní politologové charakterizují politické strany, které jsou naprosto nezbytné pro moderní pluralitní demokracii a jejich hlavním cílem je výkon moci, který může sledovat prosazování ideologií.¹⁴

Moderní strany vznikaly až od 19. století, nejdříve v USA, poté zejména ve Velké Británii, Francii a dalších zemích.¹⁵

Podle M. Duvergera původ stran je spojen s šířením volebního práva a s rozmachem parlamentu. Strany rozděluje na volební a parlamentní, které vznikají na půdě parlamentu díky snaze o efektivnější prosazování společných zájmů a na nevolební a mimoparlamentní, které vznikají z velkých společenských skupin (odborníci, banky, církve atd.). Podle Duvergera je strana trvale poznamenána způsobem svého vzniku, jako je např., že ve stranách parlamentně vzniklých má poslanecký klub velkou váhu a obsazení co nejvíce křesel je hlavní prioritou. Dále strany rozlišuje na dva druhy:

- strany mas, které integrují masu a vychovávají dělnickou třídu
- strany kádru, kterým jde o její kvalitu, voliče si získává díky osobnostem a shání experty na mediální kampaně.¹⁶

Hlavním kritériem pro jejich rozlišení není počet členů, ale struktura. Typicky jsou strany kádru decentralizované, liberální a konzervativní a strany mas jsou naopak centralizované, sociálně-demokratické, komunistické a fašistické.¹⁷

Politické strany mají také své funkce. V 80. letech 20. století německý politolog K. von Beyme vymezil čtyři funkce politické strany:

1. funkce vymezení cíle,
2. funkce artikulace a agregace společenských zájmů,

¹⁴ Radkův zápisník [online]. 3.11.2006 [cit. 2010-03-21]. Miroslav Novák: Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia. Dostupné z WWW: <<http://radekf.net/fe/view.php?file=politologie-juptner/vypisky-michal-parizek/novak-systemystran.doc>>.

¹⁵ Radkův zápisník [online]. 3.11.2006 [cit. 2010-03-21]. Miroslav Novák: Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia. Dostupné z WWW: <<http://radekf.net/fe/view.php?file=politologie-juptner/vypisky-michal-parizek/novak-systemystran.doc>>.

¹⁶ Radkův zápisník [online]. 3.11.2006 [cit. 2010-03-21]. Miroslav Novák: Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia. Dostupné z WWW: <<http://radekf.net/fe/view.php?file=politologie-juptner/vypisky-michal-parizek/novak-systemystran.doc>>.

¹⁷ Radkův zápisník [online]. 3.11.2006 [cit. 2010-03-21]. Miroslav Novák: Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia. Dostupné z WWW: <<http://radekf.net/fe/view.php?file=politologie-juptner/vypisky-michal-parizek/novak-systemystran.doc>>.

3. funkce mobilizace a socializace občanů (hlavně v souvislosti s volbami),
4. rekrutování elit a vytváření vlády. (Říchová 2002)

Souhrn politických stran v interakci v daném politickém systému se nazývá stranický systém.¹⁸ Systémy stran vznikají na základě faktorů vlastních každé zemi (tradice, historie a náboženství) a podle Duvergerových faktorů obecných (sociálně-ekonomických, ideologických, kulturních a technických).¹⁹

V systému politických stran rozlišujeme tři základní typy:

- 1) systém jedné politické strany (monopartismus)
- 2) systém dvou politických stran (bipartismus)
- 3) systém více politických stran (multipartismus)

2.3.1 Systém jedné politické strany (monopartismus)

Tento systém můžeme nazvat i tzv. monopartismem, kdy vládnoucí strana má veškerou politickou moc a pomocí státu se zmocňuje celé společnosti. Tento systém je typický pro fašistické a komunistické režimy. Strana v nich určuje obsah potřeb a zájmů celé společnosti a ukládá úkoly všem součástem politického systému. A to také vede ke zničení demokratických institucí, občanských práv a svobod, opozice i domnělých odpůrců, k nastolení policejních metod, militarizaci společenského života a k devastaci politické morálky, kultury a ostatních projevů právního státu. (Adamová, Křížkovský 1997).

Tento systém můžeme ještě rozdělit na tři základní typy:

- systém jediné strany – je uspořádáním, kde je povolena pouze jediná politická strana, která má politický monopol (např. SSSR),
- systém hegemonické strany – zde ještě existují vedle vedoucí strany další subjekty, která však mají vedlejší postavení a nemohou samostatně vládnout, ale mohou se podílet na vládě např. obsazováním administrativních postů (např. ČSSR),

¹⁸ Univerzita Palackého v Olomouci [online]. 2010 [cit. 2011-04-11]. Stranické systémy. Dostupné z WWW: <http://www.upol.cz/fileadmin/user_upload/PF-katedry/politologie/StranickySystem.doc>.

¹⁹ Radkův zápisník [online]. 3.11.2006 [cit. 2010-03-21]. Miroslav Novák: Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia. Dostupné z WWW: <<http://radekf.net/fe/view.php?file=politologie-juptner/vypisky-michal-parizek/novak-systemystran.doc>>.

- systém predominantní strany – zakládá na tom, že jedna strana minimálně ve třech po sobě jdoucích svobodných volbách dosáhne absolutní většiny mandátů v parlamentu (např. dlouhodobá dominace sociálních demokratů ve Švédsku).²⁰

2.3.2 *Systém dvou politických stran (bipartismus)*

Tento systém můžeme nazvat i tzv. bipartismem, který nastává, když ve společnosti trvale soupeří o nadpoloviční většinu mandátů dvě přibližně stejně silné strany, které svou politiku založily na rozhodnutí zachovat a zdokonalovat existující ekonomický a sociálně politický řád. Tento systém nevylučuje existenci více stran ve společnosti a vyjadřuje jen to, že dvě strany mají reálnou možnost získat politickou moc. (Adamová, Křížkovský 1997). Většinou vítězná strana by chtěla vládnout sama. Strany se také mohou střídat u moci. Tento systém se vyskytuje jen výjimečně a je zaveden ve Velké Británii a v USA.²¹

2.3.3 *Systém více politických stran (multipartismus)*

Tento systém můžeme nazvat i tzv. multipartismem, který je charakteristický pro společnosti, kde dochází k trvalým střetům politických zájmů mnoha sociálních skupin a kde politické strany jsou nástrojem vedení jejich politického boje o legální a legitimní účast na tvorbě, provádění a kontrole státní politiky. Tento systém je typický např. pro ČR. (Adamová, Křížkovský 1997).

Podle Duvergera je zásadním východiskem rozbor počtu politických stran v daném systému. Proto formuloval vztah mezi volebním systémem a systémem stran.²² Pro tento vztah definoval tři sociologické zákony, které zní:

„1. Zákon: Poměrný volební systém vede k systému více politických stran s tuhými, nezávislými a stabilními stranami.

²⁰ Informační systém VŠFS [online]. 2010 [cit. 2010-03-22]. Systémy politických stran - základní klasifikace a typologie. Dostupné z WWW: <http://is.vsfs.cz/el/6410/leto2007/BK_ZPt_2/um/Systemy_politickych_stran.pdf?fakulta=6410;obdobi=17;kod=BK_ZPt_2>.

²¹ Informační systém VŠFS [online]. 2010 [cit. 2010-03-22]. Systémy politických stran - základní klasifikace a typologie. Dostupné z WWW: <http://is.vsfs.cz/el/6410/leto2007/BK_ZPt_2/um/Systemy_politickych_stran.pdf?fakulta=6410;obdobi=17;kod=BK_ZPt_2>.

²² Univerzita Palackého v Olomouci [online]. 2010 [cit. 2011-04-11]. Stranické systémy. Dostupné z WWW: <http://www.upol.cz/fileadmin/user_upload/PF-katedry/politologie/StranickySystem.doc>.

2. Zákon: Většinový volební systém s druhým kolem vede k systému více stran s pružnými, navzájem závislými a poměrně stabilními stranami.

3. Zákon: Většinový systém jednokolový vede k systému dvou stran s velkými a navzájem nezávislými stranami, které se střídají o vládní moc.²³

Duverger byl především stoupencem jednokolového většinového volebního systému, protože odráží přirozené a žádoucí trendy ve společnosti, zatímco poměrný systém a dvoukolový většinový volební systém vede k neakceschopnosti a konfliktním koaličním vládám, které často vyústí ve vládní krizi. Také hovořil o tzv. dichotomii mezi dvoustranickým a vícestranickým systémem, ale přesto nepopíral existenci dalších politických stran. Ale bral v úvahu jen ty strany, které byly schopny samostatně vytvořit vládu.²⁴

Duvergerovy zákony zpochybňoval Giovanni Sartori, protože se domníval, že Duverger nemá pevnou metodu, podle které počet stran určuje.²⁵ Proto se Sartori pokusil o nové zformulování zákonů, které zvýšil na čtyři a které zní:

„1. Zákon: Za existence strukturovaného systému stran a při rovnoměrném rozdělení hlasů pro ně mezi jednotlivé volební obvody (jako dvou souvisejících nutných podmínek), volební systémy většinové s relativní většinou vedou (tj. jsou podmínkou dostatečnou) k systému dvou stran. Zvláště silně strukturovaný systém stran sám o sobě představuje podmínku nutnou a dostatečnou k dosažení systému dvou stran.

2. Zákon: Za existence strukturovaného systému stran, ale bez rovnoměrného rozdělení hlasů pro strany mezi volební obvody způsobují většinové volební systémy s relativní většinou (tj. jsou podmínkou dostatečnou) odstranění těch stran, které nedosáhly většinu. Nebudou však odstraněny takové strany, které disponují určitými zajištěnými volebními obvody – „pevnostmi“, v nichž získají podíl hlasů dostačující k relativní většině. Systémy většinové s relativní většinou tak dovolují existenci tolika stran nad dvě, kolik jich disponuje takovými obvody – „pevnostmi“.

3. Zákon: V strukturovaném systému stran má poměrný volební systém takový koncentrační účinek na systém stran, jaký plyne z míry jeho neproporčnosti

²³ *Ústavní juristic* [online]. 2001 [cit. 2010-03-22]. Politické účinky volebních systémů - O obecných pravidlech vztahů mezi volebními systémy a systémy politických stran. Dostupné z WWW: <<http://ustavni.juristic.cz/78033/clanek>>.

²⁴ *Univerzita Palackého v Olomouci* [online]. 2010 [cit. 2011-04-11]. Stranické systémy. Dostupné z WWW: <http://www.upol.cz/fileadmin/user_upload/PF-katedry/politologie/StranickySystem.doc>.

²⁵ *Seminář k politologii 2005-6* [online]. 2005 [cit. 2010-03-22]. Giovanni Sartori - Srovnávací ústavní inženýrství. Dostupné z WWW: <<http://politologie.blog.cz/0604/giovani-sartori-srovnavaci-ustavni-inzenyrstvi>>.

(jako podmínky dostatečné). Čím méně proporční je poměrný systém, tím silnější bude jeho koncentrační efekt a naopak, čím „čistší“ je, tím slaběji bude koncentrovat. Na druhé straně je velmi silně strukturovaný systém stran sám o sobě již nutnou a dostatečnou podmínkou pro zachování každého systému stran, který existoval už před zavedením poměrného volebního systému.

4. Zákon: Jestliže dosud neexistoval strukturovaný systém stran a je zaveden čistý poměrný volební systém, tzn., že všechny strany mají stejné šance na úspěch, nevzniká žádná diskriminace a počet stran v systému může dosáhnout až maximální možné výše, kterou volební systém technicky umožňuje.“²⁶

Sartoriho poukaz je bezesporu správný a cenný na ne vždy zohledňovaný faktor historického vývoje před zavedením toho kterého volebního systému a setrvačnosti následků tohoto vývoje a rovněž poukaz na zásadní význam faktoru geografické lokalizace míry politické podpory různých politických stran.²⁷

²⁶ *Ústavní juristic* [online]. 2001 [cit. 2010-03-22]. Politické účinky volebních systémů - O obecných pravidlech vztahů mezi volebními systémy a systémy politických stran. Dostupné z WWW: <<http://ustavni.juristic.cz/78033/clanek>>.

²⁷ *Ústavní juristic* [online]. 2001 [cit. 2010-03-22]. Politické účinky volebních systémů - O obecných pravidlech vztahů mezi volebními systémy a systémy politických stran. Dostupné z WWW: <<http://ustavni.juristic.cz/78033/clanek>>.

3 Vývoj volebního systému za první republiky (1918 – 1938)

Jelikož nynější český volební systém, který se užívá při volbách do Poslanecké sněmovny ČR, navazuje na volební systém První republiky, proto bych se také chtěla zmínit o tomto volebním systému.

Základ pro volební systém První republiky položila Ústava z roku 1920, která v §8 stanovila, že se do Sněmovny poslanecké Národního shromáždění volí podle zásady poměrného zastoupení a v §13 stanovila, že se do Senátu Národního shromáždění volí také podle zásady poměrného zastoupení.²⁸ Tato ústavní listina vycházela z francouzské ústavy třetí republiky z roku 1875, rakouské prosincové ústavy z roku 1867, americké ústavy z roku 1787 a švýcarské ústavy z roku 1848. (Vodička, Cabada 2007). Ústavní listina Československé republiky byla rozdělena do šesti hlav a hlava druhá se věnovala moci zákonodárné, kterou vykonávalo Národní shromáždění skládající se ze dvou komor: Poslanecké sněmovny a Senátu. Poslanecká sněmovna měla 300 poslanců, kteří byli voleni na 6 let a museli dosáhnout věku 30 let (tzn. pasivní volební právo) a právo volit mohli občané, kteří dosáhli věku 21 let (tzn. aktivní volební právo). Zatímco Senát měl 150 senátorů, kteří byli voleni na 8 let a museli dosáhnout věku 45 let a právo volit mohli občané, kteří dosáhli věku 26 let. Obě komory byly voleny na základě všeobecného, rovného, přímého a tajného volebního práva. Nikdo nesměl být zároveň členem obou komor.²⁹ Ve skutečnosti ale byly vždy obě komory předčasně rozpuštěny (s výjimkou období 1929 – 1935), a tak jejich průměrná životnost do roku 1929 byla 3 roky a 8 měsíců. (Novák, Lebeda a kol.). Poměrnou volbu z volebního zákona bylo možné odstranit pouze ústavní listinou. Sice způsob poměrné volby nebyl určen ústavní listinou a k jeho změně by proto stačila prostá parlamentní většina, ale ke změně poměrné volby jako principu už bylo třeba kvalifikované většiny v obou sněmovnách. (Broklová 1992).

Důležitým faktorem, proč byla zavedena zásada poměrného zastoupení, byl faktor politický, protože mohlo občany ochránit před Sociální demokratickou

²⁸ *Parlament ČR - Poslanecká sněmovna* [online]. 2010 [cit. 2010-03-27]. Zákon ze dne 29.února 1920 - Ústavní listina Československé republiky. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html>.

²⁹ *Parlament ČR - Poslanecká sněmovna* [online]. 2010 [cit. 2010-03-27]. Zákon ze dne 29.února 1920 - Ústavní listina Československé republiky. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html>.

stranou, která také v parlamentních volbách v roce 1920 dosáhla výrazného vítězství, a při většinové volbě to mohlo znamenat jednoznačné vítězství. (Broklová 1992). A také se předpokládalo, že za První republiky bude působit více politických stran než dvě, proto systém musí být přizpůsobený multipartismu. (Novák, Lebeda a kol.).

3.1 Volební zákony a volební systémy do Poslanecké sněmovny za První republiky

Aby volební systém dobře fungoval, musí být vymezen volebním zákonem. To bylo v případě i První československé republiky. V roce 1920 vypracovala tehdejší rudozelená koalice Vlastimila Tusara předlohu volebního zákona a tu také jménem vlády signoval tehdejší ministr vnitra agrárník Antonín Švehla. (Novák, Lebeda a kol.).

3.1.1 Volební zákon a volební systém v roce 1920

Prvním zákonem, kterým se řídila volba do Poslanecké sněmovny samostatné Československé republiky, byl „řád volení do poslanecké sněmovny“ ze dne 29. února 1920, který byl vydaný pod číslem 123/1920 Sbírky zákonů a nařízení. Tento zákon měl mnoho odlišných ustanovení v porovnání se současnou právní úpravou, ale také měl i mnoho prvků, které se ve volbách uplatňovaly i v pozdější praxi do roku 1948, po roce 1990 a v současnosti. Prvky, které byly společné se současnou právní úpravou voleb:

- byla uplatňována zásada rovného, přímého a tajného volebního práva,
- stanovený počet mandátů byl politickým stranám rozdělován poměrným systémem a přidělování mandátů v 1. skrutiniu bylo vždy na úrovni jednotlivých volebních krajů,
- kandidátní listiny a údaje z nich byly vydávány ve formě hlasovacích lístků a pro odevzdání hlasu volební komise vydávala voličům úřední obálku,
- hlasování a sčítání hlasů řídila volební komise, která o výsledku hlasování vyhotovila zápis,
- o výsledky voleb (rozdělování mandátů) se starala krajská volební komise (1. skrutinium) a ústřední volební komise (2. a 3. skrutinium).³⁰

³⁰ ČSÚ [online]. 2008 [cit. 2011-04-11]. Volební zákony pro volbu do Poslanecké sněmovny v období první republiky. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/\\$File/422008k05.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/$File/422008k05.pdf)>.

Hlavním rozdílem bylo, že volební zákon určoval počet poslanců ve všech volebních krajích republiky podle počtu obyvatelstva bez ohledu na to, jestli jde o oblasti obývané národnostní většinou či menšinou. Díky tomuto byla republika rozdělena na 23 krajů, ale to bylo několikrát měněno. Jelikož v té době ještě nebyly státní hranice přesně stanoveny, tak byly volební kraje uvedeny odděleně, aby v případě očekávaných změn hranic, byla novelizace jednodušší. (Novák, Lebeda a kol.). Proto před každými dalšími volbami bylo třeba vydávat novelu zákona, která by počet krajských mandátů aktualizovala.³¹

Zákon dále určoval rovné volební právo pro muže a ženy. Jak už bylo výše zmíněno, aktivní volební právo měli občané, kteří dosáhli věku 21 let a pasivní volební právo měli občané, kteří dosáhli věku 30 let. Také stanovoval, že každý volič je povinen se voleb zúčastnit, ale také udával pět důvodů, ze kterých může být volič osvobozen – věk nad 70 let, zdravotní indispozice, neodkladné pracovní povinnosti, vzdálenost od obce více než 100 km a překážky v dopravě.³² Dále z možnosti volit byli vyloučeni občané, kteří byli podruhé právoplatně odsouzeni pro nějaký přečin či přestupek. (Novák, Lebeda a kol.).

Další podmínkou pro možnost být zapsán do voličských seznamů bylo tříleté státní občanství Republiky československé s ohledem na občany, kteří žili v zahraničí a v den voleb ještě v některé obci republiky nebydleli (např. účastníci mírových či jiných mezinárodních jednání), ale kvůli krátké době existence státu byla výborem odložena platnost tohoto ustanovení až po 31. prosinci 1924. Dále bylo na žádost Karla Kramáře vypuštěno ustanovení, že kandidát na poslanecké křeslo musí předložit prohlášení o slibu věrnosti Československé republice. (Novák, Lebeda a kol.).

Pro vykonání a řízení voleb byly stanoveny celkem 3 stupně volebních komisí – ústřední, krajská a obvodní (tzv. místní komise), která dohlížela na přípravu voleb a voličských seznamů. A do těchto jednotlivých volebních komisí byli jmenováni zástupci kandidujících stran a zástupce dohlížecích (politických) úřadů.

³¹ ČSÚ [online]. 2008 [cit. 2011-04-11]. Volební zákony pro volbu do Poslanecké sněmovny v období první republiky. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/\\$File/422008k05.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/$File/422008k05.pdf)>.

³² ČSÚ [online]. 2008 [cit. 2011-04-11]. Volební zákony pro volbu do Poslanecké sněmovny v období první republiky. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/\\$File/422008k05.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/$File/422008k05.pdf)>.

Když bylo ve volebních seznamech jednoho volebního obvodu zapsáno více než tisíc voličů, mohlo se hlasovat ve více místnostech.³³

Kandidátní listiny jednotlivých stran měly podobné náležitosti a pro podání nebo opravy nedostatků byly určeny podobné termíny jako je tomu dnes. Politická strana mohla uvést až o jednu třetinu větší počet kandidátů, než kolik mandátů bylo volebnímu kraji přiděleno. Strany se také pod sankcí odvolání jejich kandidátní listiny z voleb musely podílet na krytí nákladů pro tisk svých hlasovacích lístků a dodáním voličům. Ale náklady na distribuci hlasovacích lístků mohly omezit tím, že voličům samy zajistily distribuci svých hlasovacích lístků.³⁴

Předvolebního období se také týkala možnost tzv. „sdružení kandidátních listin“, tzn. vytvoření předvolební koalice. Ale toto šlo provést pouze u dvou politických stran pro výběr kandidátů v druhém skrutiniu na celorepublikové úrovni. K tomuto návrhu vedly výsledky voleb do německého parlamentu, kde se slučování více než dvou stran neosvědčilo a to vedlo vždy ke škodě stran slabších. Zároveň bylo zakázáno, aby se kandidát ucházel o křeslo v několika dalších volebních krajích najednou. (Novák, Lebeda a kol.).

Všechny náležitosti voleb jako bylo např. místo, přesný čas a počet kandidujících stran, sdělovala voličům vyhláška, která byla v místech vyvěšena nejpozději 8 dnů před volbami. Pro identifikaci voličů v obcích, kde se lidé vzájemně neznali, byl používán tzv. legitimační lístek a ten se vydával voličům na základě předložení úřední listiny, která určovala totožnost voliče. Před samotnou volbou musela obvodní volební komise zkontrolovat, jestli má volič všechny úředně doručené hlasovací lístky a jestli na nich nejsou některá jména škrtnána nebo nejsou jinak označené. Pokud je volič neměl, vydala mu jiné a k tomu také voliči vydávala úřední obálku, do které volič v odděleném prostoru vložil vybraný hlasovací lístek a poté to vhodil do volební urny.³⁵

Volby se konaly vždy v neděli od 8 hodin ráno. (Novák, Lebeda a kol.). A o času ukončení hlasování rozhodoval dohlížecí politický úřad. Zápis obvodní

³³ ČSÚ [online]. 2008 [cit. 2011-04-11]. Volební zákony pro volbu do Poslanecké sněmovny v období první republiky. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/\\$File/422008k05.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/$File/422008k05.pdf)>

³⁴ ČSÚ [online]. 2008 [cit. 2011-04-11]. Volební zákony pro volbu do Poslanecké sněmovny v období první republiky. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/\\$File/422008k05.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/$File/422008k05.pdf)>.

³⁵ ČSÚ [online]. 2008 [cit. 2011-04-11]. Volební zákony pro volbu do Poslanecké sněmovny v období první republiky. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/\\$File/422008k05.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/$File/422008k05.pdf)>.

volební komise o výsledku voleb obsahoval podobné údaje, které známe ze současnosti. Hlasující voliči byli rozděleni na počet mužů a žen. V obcích s více volebními místnostmi místní komise prováděly sumarizaci výsledků za příslušné volební obvody obce a to bylo spolu s jednotlivými zápisy předáno krajské volební komisi.³⁶

Den před volbami a v den konání voleb se nesměly prodávat, čepovat a jinak podávat alkoholické nápoje. (Novák, Lebeda a kol.).

Tehdejší volební systém se skládal ze tří skrutinií. První skrutinium probíhalo na úrovni volebního kraje, druhé a třetí skrutinium probíhalo na celostátní úrovni. Po skončení hlasování občanů, volební komise v obcích sečetly všechny platné hlasovací lístky a výsledky oznámily krajským volebním komisím. Ty také rozhodovaly o tom, kteří z kandidátů v jednotlivých volebních krajích byli zvoleni v prvním skrutiniu. (Novák, Lebeda a kol.). „V něm se mandáty jednotlivým stranám přidělovaly na úrovni volebního kraje s využitím Hareovy metody, tj. volební číslo bylo vypočteno jako podíl celkového počtu platných hlasů ve volebním kraji a počtu mandátů, určených tomuto kraji k rozdělení. Volebním číslem se pak dělil počet hlasů odevzdaných pro jednotlivé strany v rámci volebního kraje a byl jim přidělen takový počet mandátů, jaký tvořila celá část tohoto podílu.“³⁷ Nerozdělené mandáty a zbytkové hlasy z prvního skrutinia byly převedeny na celorepublikovou úroveň, nejdříve do druhého a poté do třetího skrutinia. K postupu do druhého a třetího skrutinia byly připuštěny jen ty strany, které dosáhly ve volebním obvodu nejmenšího volebního čísla nebo 20 000 hlasů. (Broklová 1992). Pro druhé skrutinium musela každá strana vytvořit jednotnou kandidátní listinu pro celou republiku a poté ji ohlásit ústřední volební komisi. Poté volební komise sečetla všechny zbytky hlasů z celé republiky a součet dělila volebním číslem pro druhé skrutinium. Volební číslo se vypočítávalo Hagenbach-Bischoffovou formulí, kde se rozdělovalo o jeden mandát více. Touto metodou se snížila velikost volebního čísla a bylo umožněno rozdělit více mandátů již při prvním sčítání hlasů ve druhém skrutiniu. Do třetího skrutinia poté přechází méně hlasů než v případě Hareovy formule z prvního skrutinia. Poté co se spočítalo Hagenbach-Bischoffovou metodou volební číslo

³⁶ ČSÚ [online]. 2008 [cit. 2011-04-11]. Volební zákony pro volbu do Poslanecké sněmovny v období první republiky. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/\\$File/422008k05.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/$File/422008k05.pdf)>.

³⁷ ČSÚ [online]. 2008 [cit. 2011-04-11]. Volební zákony pro volbu do Poslanecké sněmovny v období první republiky. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/\\$File/422008k05.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/$File/422008k05.pdf)>

pro druhé skrutinium, se přistoupilo k přidělování mandátů jednotlivým stranám. (Novák, Lebeda a kol.). „Volební komise přikázala každé straně tolik mandátů, kolikrát bylo volební číslo pro druhé skrutinium obsaženo v celkovém součtu zbytků pro stranu ze všech obsazovaných krajů. Sdružené kandidátní listiny se počítaly za jedinou listinu. Bylo-li obsazeno o jeden mandát více, než připadal na toto skrutinium, odečetl se přebývající mandát té straně, která vykazala nejmenší zbytek dělení, při stejném zbytku se odečetl straně s nejmenším počtem hlasů na celostátní úrovni. V případě stejného počtu hlasů na celostátní úrovni rozhodnul los.“ (Novák, Lebeda a kol.:171). Ve třetím skrutiniu se přidělovaly nerozdělené mandáty postupně těm stranám, které vykazaly největší zbytek z druhého skrutinia.³⁸ Když si byly zbytky u několika stran sobě rovny, přidělil se mandát té straně, která dosáhla většího počtu hlasů ve druhém skrutiniu. Ale byl-li i poté počet stejný, rozhodnul los. Také byl zřízen institut náhradníků, jimiž se stali kandidáti, kteří neuspěli ani v jednom skrutiniu. V případě prázdného mandátu nastupoval ten, který byl v pořadí dle kandidátky v daném kraji bez ohledu na to, jestli odcházející poslanec byl zvolen v prvním nebo jiném skrutiniu. Pokud nebyl náhradník z té samé strany a kraje, mandát přebíral kandidát z druhého, popřípadě třetího skrutinia. Nebyl-li žádný náhradník, byl uvolněný mandát neobsazen až do konce volebního období. (Novák, Lebeda a kol.).

3.1.2 Volební zákon a volební systém v roce 1925

15. října 1925 byl vydán zákon č. 205/1925 Sbírky zákonů a nařízení, který novelizoval „řád volení“ z roku 1920. Ten nově vymezoval území některých volebních krajů a jejich počet byl snížen na 22.³⁹ „Tyto změny byly důsledkem Trianonské dohody, která ČSR přiřkla některá dříve sporná území (jednalo se hlavně o Těšínsko a Valticko). Stanovil také nové počty poslanců, kteří budou voleni v jednotlivých volebních krajích.“⁴⁰

³⁸ ČSÚ [online]. 2008 [cit. 2011-04-11]. Volební zákony pro volbu do Poslanecké sněmovny v období první republiky. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/\\$File/422008k05.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/$File/422008k05.pdf)>.

³⁹ ČSÚ [online]. 2008 [cit. 2011-04-11]. Volební zákony pro volbu do Poslanecké sněmovny v období první republiky. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/\\$File/422008k05.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/$File/422008k05.pdf)>.

⁴⁰ ČSÚ [online]. 2008 [cit. 2011-04-11]. Volební zákony pro volbu do Poslanecké sněmovny v období první republiky. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/\\$File/422008k05.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/$File/422008k05.pdf)>.

„Kandidátní listiny musely být v každém volebním kraji doloženy podpisy nejméně 100 voličů, kteří byli zapsáni ve volebních seznamech daného kraje. Na kandidátní listině mohlo být uvedeno jen tolik kandidátů, kolik se ve volebním kraji mělo rozdělovat mandátů. Čísla kandidátních listin byla určována losem a kandidátní listiny týchž politických stran měly stejné označení ve všech volebních krajích.“⁴¹

Změna také nastala u skládání záloh na tisk a dodání hlasovacích lístků voličům. Strany se musely podílet na těchto nákladech uhrazením jedné poloviny a ty strany, které v daném kraji neobdržely žádný mandát, musely tyto náklady hradit celé. Kandidáti a voliči podepsali kandidátní listinu a tím za ně ručili. Strany se také mohly rozhodnout, ve kterých volebních obvodech doručí hlasovací lístky samy a ve kterých je nechají doručit úředně.⁴²

Volební kraj Praha se pro první skrutinium rozdělil na dva kraje – Praha A a Praha B tak, že každý z nich byl tvořen danými částmi hl. m. Prahy a dalšími 22 sousedními okresy volebního kraje. V rámci těchto dvou krajů bylo rozdělováno vždy 24 mandátů.⁴³

Nejpodstatnější změnou pro přepočet hlasů na mandáty bylo zvýšení kvóra pro druhé skrutinium a také nová úprava částí týkajících se třetího skrutinia. Před tím než se přistoupilo k výpočtu druhého volebního čísla, bylo nutné stanovit počet mandátů obsazovaných ve druhém skrutiniu. Nejdříve se určilo průměrné volební číslo, které činilo pouhý aritmetický průměr všech volebních čísel použitých při prvním udělování hlasů. Tímto průměrným volebním číslem se podělil součet zbytků hlasů a z toho vyšlo celé číslo beze zbytku, které udávalo počet obsazujících mandátů ve druhém skrutiniu. Můžeme říci, že zde byla opět použita původní Hareova metoda. Když byl takto stanovený počet mandátů obsazovaných ve druhém skrutiniu stejný nebo vyšší než doposud neobsazených křesel, tak odpadlo třetí skrutinium. Po uvedených výpočtech následovalo vlastní přidělování mandátů druhého skrutinia, které odpovídalo postupu z volebního zákona z roku 1920. Největší změna nastala ve třetím skrutiniu, protože metoda největších zbytků byla spíše příznivější

⁴¹ ČSÚ [online]. 2008 [cit. 2011-04-11]. Volební zákony pro volbu do Poslanecké sněmovny v období první republiky. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/\\$File/422008k05.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/$File/422008k05.pdf)>.

⁴² ČSÚ [online]. 2008 [cit. 2011-04-11]. Volební zákony pro volbu do Poslanecké sněmovny v období první republiky. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/\\$File/422008k05.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/$File/422008k05.pdf)>.

⁴³ ČSÚ [online]. 2008 [cit. 2011-04-11]. Volební zákony pro volbu do Poslanecké sněmovny v období první republiky. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/\\$File/422008k05.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/$File/422008k05.pdf)>.

pro malé strany. Do třetího skrutinia se dostaly ty strany, které dosáhly alespoň jednoho mandátu. A také byl částečně zpochybněn smysl používání Hareovy metody. (Novák, Lebeda a kol.). „Ústřední volební komise tedy rozdělila strany do dvou skupin. První skupinu tvořily strany, k nimž se přihlíželo ve druhém skrutiniu, a to:

a) strany, jejichž kandidáti se z více než z 50 % přihlásili k národnostním menšinám, jmenovitě německé, maďarské nebo polské,

b) ostatní strany.

Druhou skupinu tvořily ty strany, k nimž se ve druhém skrutiniu nepřihlíželo, a to členěných podle stejných zásad jako v prvním případě:

c) strany, jejichž kandidáti se z více než 50 % přihlásili k národnostním menšinám, jmenovitě německé, maďarské nebo polské,

d) ostatní strany.

Nato se vypočítalo třetí volební číslo tak, že se součet všech hlasů pro strany ze skupin c) a d) z celé republiky vydělí počtem zbývajících neobsazených mandátů. Nyní se vezmou strany ze skupin a) a b), jimž připadlo tolik mandátů, kolikrát bylo obsaženo třetí volební číslo v součtu všech hlasů pro strany ze skupin a) a b), které obdržely v celé republice.“ (Novák, Lebeda a kol: 173-174).

Proto po prvním použití této novely volebního zákona bylo velmi silné roztříštění stran a byl také znesnadněn vstup malým stranám. Voleb se zúčastnilo 29 stran, ale z uvedeného počtu stran se velká část nebyla schopna ucházet o moc. Celkem bylo obsazeno 299 křesel a pouze dvě strany – agrární a komunistická – dosáhly více než 10 %. Díky této novelizaci zákona z roku 1925 volby vyústily v politickou krizi související se systémem více stran, pokud šlo o vytvoření většiny v parlamentu a vytvoření vlády. (Broklová 1992).

3.1.3 Novelizace volebních zákonů po roce 1925

Volební zákon platil po celé období existence Československé republiky, ale byl ještě v letech 1927, 1929 a 1935 novelizován. (Novák, Lebeda a kol.).

Novela zákona č. 56/1927 Sbírky zákonů a nařízení zbavila volebního práva vojáky a četníky, a to také porušilo částečně princip všeobecného hlasovacího práva. (Novák, Lebeda a kol.).

V roce 1929 se v mimořádných volbách volilo podle stejného volebního zákona, který platil i v roce 1925.⁴⁴

Další novela zákona č. 58/1935 Sbírky zákonů a nařízení proběhla v roce 1935. Tento zákon stanovil, že kandidátní listiny stran budou číslovány s ohledem na počet hlasů, které získaly strany v předchozích volbách, a u nově vzniklých stran zůstávalo v platnosti číslování podle losu, který prováděla ústřední volební komise. Další změna byla v pravidlech pro postup stran do druhého skrutinia, kdy byla zavedena podmínka zisku alespoň 20 tisíc hlasů v jednom volebním kraji a zároveň zisku alespoň 120 tisíc hlasů v celé republice. Ostatní ustanovení neměly žádné nebo jen nepatrné změny.⁴⁵

3.2 Volební reformy ve 20. a 30. letech

Poměrná volba zejména ve spojení se soustavou přísně vázaných kandidátních listin vyvolávala největší nespokojenost, protože zde volič stál tváří v tvář kandidátním listinám a stranám a nikoli osobám. (Broklová 1992). Dalším problémem kandidátních listin bylo, že se pro druhé a třetí skrutinium ohlašují už před začátkem voleb, takže volič dopředu věděl, kdo bude případně zvolen na základě zbytkových hlasů. (Novák, Lebeda a kol.)

Dále co vyvolávalo nespokojenost, bylo používání Hareovy metody pro přepočet hlasů na mandáty. Největším problémem této metody bylo vysoké volební číslo, což způsobilo, že se v prvním skrutiniu obsadilo méně mandátů a do následujících kol bylo ponecháno vysoké procento nejen zbytkových hlasů, ale také velký počet nerozdělených mandátů. V malých volebních krajích tento jev mohl nabývat extrémní podoby, protože se díky této metodě při prvním výpočtu rozdělilo méně než polovina mandátů. Ale patrně Hareovu metodu aplikovali tehdejší zákonodárci se záměrem, aby zvýšili rozhodující vliv stranických aparátů na udělování mandátů a také s pravděpodobným úmyslem, který směřoval proti menším stranám, protože po zvýšení na jeden mandát je práh pro vstup stran do druhého skrutinia pro malé strany těžko překročitelný. (Novák, Lebeda a kol.).

⁴⁴ ČSÚ [online]. 2008 [cit. 2011-04-11]. Volební zákony pro volbu do Poslanecké sněmovny v období první republiky. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/\\$File/422008k05.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/$File/422008k05.pdf)>.

⁴⁵ ČSÚ [online]. 2008 [cit. 2011-04-11]. Volební zákony pro volbu do Poslanecké sněmovny v období první republiky. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/\\$File/422008k05.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/$File/422008k05.pdf)>.

Jelikož volební systém poměrného zastoupení jak už bylo výše zmíněno, byl zakotven v ústavě a nebylo ho možné odstranit jinak než kvalifikovanou třípětinovou většinou, což bylo kvůli politické situaci První republiky nemyslitelné, proto se veškeré návrhy zaměřovaly na změnu způsobu provedení poměrné volby, na které se zákonodárci mohli usnést prostou většinou. I když bylo navrženo několik typů úprav voleb do Národního shromáždění, žádná z nich nebyla přijata. První návrh podal senátor Krouský v roce 1925, poté poslanec Hrušovský a senátoři Klofáč a Milota v roce 1929 a poslanec Stříbrný v roce 1930.⁴⁶

Senátor Krouský navrhoval systém tzv. horizontálních kandidátních listin s jednojmenným hlasováním. Volební kraj měl být rozdělen na řadu dalších volebních okresů (tolik, kolik se obsazuje parlamentních křesel) a každá strana by měla nominovat v každém okrese jednoho kandidáta. Při prvním výpočtu se měly sečíst všechny hlasy, které obdrželi kandidáti jedné strany ve všech okresech volebního kraje, a podle Hareovy metody na základě dosažených výsledků se stranám měly přidělovat příslušné mandáty. Kandidáti neměli být zvoleni podle pořadí na kandidátce, ta by však neměla existovat, ale mělo se postupovat podle toho, jak velké procento hlasů získali kandidáti ve svém volebním okrese. Ve druhém a třetím skrutiniu se mělo pokračovat stejně, tak jak to bylo zavedeno, akorát strany by neměly mít vliv na sestavení celostátní kandidátní listiny, protože ta by měla být sestavena souhlasně s pořadím kandidátů podle obdržených procent hlasů. (Novák, Lebeda a kol.).

Návrhy Hrušovského, Klofáče a Miloty ponechávají skrutinia beze změny, tj. se „stranicky vytvořenou“ celostátní kandidátkou, ale tyto návrhy by měly zakazovat sdružování stran do předvolebních koalic, aby se předcházelo tříštění stran a tvoření malých frakcí.⁴⁷

Návrh Stříbrného měl zavést tzv. samostatné kandidatury pro osoby bez stranické příslušnosti, které měly částečně posílit většinové prvky. Také navrhoval rozvolnění kandidátních listin, že by se umožnilo voliči zvolit osobu, která vůbec nekandiduje a ta by pak měla být zvolena za předpokladu, že dosáhne volebního čísla.

⁴⁶ NOVOTNÁ, Tereza. Politologická revue 1 [online]. 2003 [cit. 2010-03-28]. Proměny československého volebního systému. Reformy dvacátých let. Dostupné z WWW: <http://www.sopr.cz/politologicka_revue/Politologie%202003-1%20-%202002b%20-%20Studie%20-%20Promeny%20ceskoslovenskeho%20volebniho%20systemu%20-%20Reformy%20dvacatyc.pdf>.

⁴⁷ NOVOTNÁ, Tereza. Politologická revue 1 [online]. 2003 [cit. 2010-03-28]. Proměny československého volebního systému. Reformy dvacátých let. Dostupné z WWW: <http://www.sopr.cz/politologicka_revue/Politologie%202003-1%20-%202002b%20-%20Studie%20-%20Promeny%20ceskoslovenskeho%20volebniho%20systemu%20-%20Reformy%20dvacatyc.pdf>

Dále prosazoval, aby se jedna osoba mohla ucházet o mandát ve více než jednom volebním kraji.⁴⁸

Na první pohled vypadaly návrhy reformy poměrně radikálně, protože si volič měl vybírat jednotlivé kandidáty a ne strany, ale ve skutečnosti je souvislost s většinovým systémem s jednomandátovými volebními kraji jen zdánlivá. Volič by totiž neodevzdával svůj hlas pouze jedinému kandidátovi ve svém volebním okrese, ale všem kandidátům stejné strany v celém volebním kraji, protože by se hlasy odevzdané jednotlivcům sčítaly ve prospěch strany. Volič by byl také ve svém výběru omezen také tím, když by nechtěl volit určitou stranu, nemohl by ani volit jeho sympatického kandidáta. (Novák, Lebeda a kol.).

S dalším nástinem volební reformy přišel Zdeněk Pešek. Volič by nadále hlasoval pro kandidátní listiny stran, ale mohl by však měnit pořadí kandidátů nebo i některé z nich vyškrtnout. V prvním případě by šlo o tzv. typ preferenčních hlasů, ale ve druhém případě by bylo nutné stanovit kvórum pro vyškrtnutí kandidáta. Tímto rozhraním by byla polovina volebního čísla, jejíž dosažení by znamenalo pro kandidáta nemožnost zvolení ani přesunutí do dalších skrutinií. Za těchto okolností by nebylo vhodné přihlížet k počtu odevzdaných hlasů, ale raději jej vyjadřovat v procentech. Díky nerovnoměrnému počtu voličů ve volebních krajích by mohla určitá skupina příznivců soustředěná v jednom kraji kvůli vyššímu počtu škrtnů vyřadit jinak oblíbeného kandidáta. Tato podobná procedura se diskutovala už v rámci přípravy volebního zákona v ústavním výboru a již tehdy byla zamítnuta.⁴⁹

Posledním pokusem o reformu byla opět myšlenka senátora Krouského, který chtěl zavést irský systém jednojmenného přenosného hlasování (single transferable vote) ve vícemandátových krajích, kdy volič určuje pořadí kandidátů. Všichni kandidáti by měli být očíslováni a zvolen by měl být ten kandidát, který dosáhne volebního čísla. Přebytek hlasů nad stanovený limit by měl být převeden podle druhých preferencí a zároveň by měli být vyřazováni nejslabší kandidáti a všechny převedené hlasy a hlasy vyřazeného kandidáta by se přerozdělovaly,

⁴⁸ NOVOTNÁ, Tereza. *Politologická revue* 1 [online]. 2003 [cit. 2010-03-28]. Proměny československého volebního systému. Reformy dvacátých let. Dostupné z WWW: <http://www.sopr.cz/politologicka_revue/Politologie%202003-1%20-%202002b%20-%20Studie%20-%20Promeny%20ceskoslovenskeho%20volebniho%20systemu%20-%20Reformy%20dvacatyc.pdf>

⁴⁹ NOVOTNÁ, Tereza. *Politologická revue* 1 [online]. 2003 [cit. 2010-03-28]. Proměny československého volebního systému. Reformy dvacátých let. Dostupné z WWW: <http://www.sopr.cz/politologicka_revue/Politologie%202003-1%20-%202002b%20-%20Studie%20-%20Promeny%20ceskoslovenskeho%20volebniho%20systemu%20-%20Reformy%20dvacatyc.pdf>.

dokud by nebyla obsazena všechna křesla. Ale i tento návrh byl zamítnut. (Novák, Lebeda a kol.).

3.3 Hlavní politické strany

Politické strany za První republiky můžeme rozdělit na dvě skupiny. První skupinu tvoří strany občanské (strany stavovské, strany katolické a strany krajní pravice). Druhou skupinu tvoří strany socialistické a sociálně-demokratické (Československá strana národně socialistická a strana komunistická).⁵⁰

Nejvýznamnější stranou za první republiky byla Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu, neboli strana agrárníků či agrární a také byla nejsilnější stranou (s výjimkou výsledků parlamentních voleb v roce 1920), která pravidelně obsazovala od roku 1922 post ministerského předsedy. Členové této strany byli obyvatelé venkova v českých zemích i na Slovensku. Orientovala se především na rozvoj zemědělské výroby a na podporu zemědělství daňovými, celními, úvěrovými a jinými nástroji. Nejvýznamnějším členem této strany byl Antonín Švehla, který měl funkci předsedy vnitra a později funkci ministerského předsedy. Po jeho úmrtí v roce 1933 se strana rozdělila na dvě křídla „protibenešovské“ a „probenešovské“. (Vodička, Cabada 2007)

Další významnou stranou byla Československá sociálně demokratická strana dělnická, která se stala v prvních poválečných volbách nejsilnější stranou a byla součástí většiny vlád. Nejvíce členů měla především mezi dělníky a zaměstnanci ve velkých městech. Velký vliv měli také levicoví intelektuálové a příslušníci svobodných povolání. Strana podporovala rozvoj demokracie a hospodářské reformy, ve kterých se měly rozvíjet kolektivní formy vlastnictví a výroby, hlavně vlastnictví družstevní, samosprávné, smíšené a státní. Nejvýznamnějšími představiteli byli: Vlastimil Tusar, Rudolf Bechyně aj. S touto stranou sympatizoval i prezident T. G. Masaryk. (Vodička, Cabada 2007).

Československá strana socialistická vznikla v dubnu 1918 sloučením národních sociálů, části Masarykovy pokrokové strany, anarchistických skupin a dalších drobnějších levicových subjektů. Strana zastupovala zejména drobné

⁵⁰ NEPOKOJOVÁ, Markéta. *Scribd* [online]. 2010 [cit. 2010-03-28]. Politické strany v průběhu let 1918 - 1938, tj. v období První republiky. Dostupné z WWW: <<http://www.scribd.com/doc/3120638/Politicke-strany-1918-1938>>.

živnostníky a její program byl sociálně zaměřen. Nejvýznamnějšími představiteli byli: Václav J. Klofáč, Jiří Stříbrný a Edvard Beneš. (Vodička, Cabada 2007)

Další stranou byla Komunistická strana Československa, která vznikla z levicově radikálního křídla Československé sociálně demokratické strany dělnické v roce 1921. Ostře odmítala demokratické zřízení, právní řád a majetkové uspořádání Československé republiky. Stoupence nacházela zejména u méně kvalifikovaného dělnictva a u levicových intelektuálů. Hlavními představiteli byli: Bohumír Šmeral, Klement Gottwald. (Vodička, Cabada 2007)

Československá strana lidová byla založena na ideji křesťanského solidarismu, který vycházel z míru všech tříd, stavů a vrstev založeného na křesťanských zásadách. Podporovali soukromé vlastnictví, parlamentní demokracii a morálku a také podporovali zájmy katolické církve. Příznivci této strany většinou byli z řad zemědělců a dělníků. Nejvýznamnější představitel byl: J. Šrámek, který byl také předsedou této strany.⁵¹

Nejvýznamnější stranou na Slovensku byla Hlinkova slovenská ľudová strana, která vznikla v prosinci 1918 z katolického křídla Národní strany. Strana odmítala teorii čechoslovakismu. Stoupence měla zejména mezi katolíky a národně orientovaných voličů na venkově i ve městech. Stranickou elitu strany představovali hlavně katoličtí kněží, z nichž nejvýznamnější byli Andrej Hlinka a Jozef Tiso. (Vodička, Cabada 2007)

Další slovenskou stranou byla Slovenská národní strana, jejíž program byl podobný Hlinkově slovenské ľudové straně, akorát strana byla orientována na voliče evangelického vyznání. Hlavním představitelem byl Martin Rázus. (Vodička, Cabada 2007)

Dalšími politickými stranami byly nacionálně orientované strany jako Deutsche Nationalpartei a Deutsche National-Sozialistische Arbeiterpartei. Tyto strany většinou měly podporu německého obyvatelstva a odmítaly spolupracovat s českými politickými stranami a požadovaly právo Němců na sebeurčení. (Vodička, Cabada 2007)

⁵¹ NEPOKOJOVÁ, Markéta. *Scribd* [online]. 2010 [cit. 2010-03-28]. Politické strany v průběhu let 1918 - 1938, tj. v období První republiky. Dostupné z WWW: <<http://www.scribd.com/doc/3120638/Politicke-strany-1918-1938>>.

4 Vývoj volebního systému od roku 1938 do roku 1992

Po Mnichovské dohodě byl 15. prosince 1938 přijat ústavní zákon č. 330 Sb., který zmocňoval prezidenta republiky, aby mohl na jednohlasný návrh vlády vydat dekretem s mocí ústavního zákona nové texty ústavy a ústavních zákonů, pokud si to vyžádají nové poměry. Také tato úprava tohoto nového zákona od nabytí účinnosti zmocňovala vládu na dobu 2 let přijímat všechna nutná nařízení a tím také ve své podstatě vymazal roli Národního shromáždění. 21. března 1939 po ustanovení Protektorátu Čechy a Morava bylo Národní shromáždění rozpuštěno a definitivně byl parlament rozpuštěn vládním nařízením ze dne 5. října 1939.⁵²

V květnu 1946 se na základě volebního zákona č. 67/1946 Sb. schváleného Prozatímním národním shromážděním konaly volby do opět obnoveného ústavodárného Národního shromáždění.⁵³ „Tento zákon navázal na ústavní zákon č. 65/1946 Sb., kterým byl stanoven jednokomorový parlament se třemi sty poslanci volenými na základě všeobecného, rovného, přímého a tajného hlasovacího práva podle zásady poměrného zastoupení.“⁵⁴ Voleni mohli být občané, kteří dosáhli věkové hranice 21 let a právo volit měli občané od 18 let. Dále zákon č. 67/1946 Sb. také upravoval organizaci voleb, práva a povinnosti voličů a způsob přepočtu odevzdaných hlasů na mandáty. V prvním skrutiniu byla užita Hareova metoda a ve druhém skrutiniu Hagenbach-Bischoffova metoda. Území republiky bylo rozděleno na tři země a 28 volebních krajů.⁵⁵ „Kandidátní listiny byly přísně vázané a v každém volebním kraji mohlo být na jedné kandidátce dané politické strany zapsáno maximálně 30 kandidátů. Voličům byla tímto zákonem stanovena volební povinnost a pro případ, že volič nechtěl ve volbách dát svůj hlas žádné kandidátní listině, obdržel za tímto účelem každý volič tzv. „bílý lístek“, tedy čistý list papíru.

⁵² TLUCHOŘ, Petr. *Právnická fakulta MU* [online]. 2007 [cit. 2011-04-11]. Volební systém ČR a jeho vývoj. Dostupné z WWW: <http://is.muni.cz/th/43072/pravf_b/Volebni_system_Ceske_republiky_a_jeho_vyvoj.pdf>.

⁵³ PETRNOUŠEK, Lukáš. *Univerzita Pardubice - Fakulta ekonomicko-správní* [online]. 2008 [cit. 2011-04-09]. Volební systémy v EU a ČR. Dostupné z WWW: <http://dspace.upce.cz/bitstream/10195/29804/1/PetrnousekL_Volebni%20systemy_KL_2008.pdf>.

⁵⁴ PETRNOUŠEK, Lukáš. *Univerzita Pardubice - Fakulta ekonomicko-správní* [online]. 2008 [cit. 2011-04-09]. Volební systémy v EU a ČR. Dostupné z WWW: <http://dspace.upce.cz/bitstream/10195/29804/1/PetrnousekL_Volebni%20systemy_KL_2008.pdf>.

⁵⁵ TLUCHOŘ, Petr. *Právnická fakulta MU* [online]. 2007 [cit. 2011-04-11]. Volební systém ČR a jeho vývoj. Dostupné z WWW: <http://is.muni.cz/th/43072/pravf_b/Volebni_system_Ceske_republiky_a_jeho_vyvoj.pdf>.

Celkově se ve volbách rozdělovalo 300 mandátů ústavodárného Národního shromáždění. Volby proběhly dne 26. května 1946 a s převahou v nich zvítězila Komunistická strana.“⁵⁶

V květnu 1948 proběhly další volby podle volebního zákona č. 75/1948 Sb. Tyto volby se konaly ještě na základě systému poměrného zastoupení, i když Ústava z 9. května 1948 tento systém už vypustila. Tento zákon nadále využíval v prvním skrutiniu Hareovu metodu a ve druhém skrutiniu pak postupoval při rozdělování zbylých mandátů metodou nejvyšších zbytků. I v těchto volbách byl použit princip přísně vázané kandidátní listiny a také umožňoval odevzdání prázdného lístku. Dále v těchto volbách byly také poprvé použity jednotné kandidátky Národní fronty. Volit mohli jen občané české a slovenské národnosti bez rozdílu pohlaví, kteří dosáhli věkové hranice 18 let a měli bydliště v obci a nebyli vyloučeni ze způsobilosti výkonu volebního práva. Tato postupná změna volebního systému začala vyúsťovat v tzv. monopartismus, kdy se k vládní moci dostala jedna strana a to KSČ, která sice povolovala existenci dalších stran, ale ty se nemohly podílet na vládě.⁵⁷

V roce 1954 byl přijat ústavní zákon č. 27/1954 Sb., v němž byl zaveden absolutní většinový systém v jednomandátových obvodech s požadavkem zisku absolutní většiny hlasů ke zvolení. Volby byly nadále vykonávány na základě obecného, rovného a přímého volebního práva tajným hlasováním. Opět mohli volit všichni občané, kteří dosáhli v den voleb věkové hranice 18 let a kteří nebyli vyloučeni ze způsobilosti výkonu volebního práva. Právo být voleni měli občané, kteří dosáhli věku 21 let. Dále v tomto zákoně byla nově zavedena odvolatelnost poslance svými voliči. O odvolání poslance voliči rozhodovali tak, že vhodili do volební schránky hlasovací lístek, na němž škrtnutím dávali najevo, jestli jsou pro odvolání poslance nebo ne a poslanec mohl být odvolán za předpokladu, že se hlasování o jeho odvolání zúčastnila alespoň polovina voličů s hlasovacím právem a byla-li pro odvolání

⁵⁶ TLUCHOŘ, Petr. *Právnická fakulta MU* [online]. 2007 [cit. 2011-04-11]. Volební systém ČR a jeho vývoj. Dostupné z WWW: <http://is.muni.cz/th/43072/pravf_b/Volebni_system_Ceske_republiky_a_jeho_vyvoj.pdf>.

⁵⁷ PETRNOUŠEK, Lukáš. *Univerzita Pardubice - Fakulta ekonomicko-správní* [online]. 2008 [cit. 2011-04-09]. Volební systémy v EU a ČR. Dostupné z WWW: <http://dspace.upce.cz/bitstream/10195/29804/1/PetrnousekL_Volebni%20systemy_KL_2008.pdf>.

odevzdána nadpoloviční většina platných hlasů. Stejným systémem se volilo i do voleb v roce 1960 a 1964.⁵⁸

V roce 1968 byl vydán ústavní zákon č. 143/1968 Sb. o československé federaci, kterým se změnila anatomie nejvyššího zastupitelského orgánu Československa. Jednokomorové Národní Shromáždění se přejmenovalo na Federální shromáždění a skládalo se ze dvou komor: Sněmovna lidu a Sněmovna národů. Do Sněmovny lidu bylo voleno dvě stě poslanců a symbolizovala všeobecný demokratický princip proporčního zastoupení podle počtu obyvatel. Do Sněmovny národů bylo voleno sto padesát poslanců (75 poslanců bylo voleno v České republice a 75 poslanců ve Slovenské republice) a symbolizovala princip rovnoprávnosti českého a slovenského národa a reprezentovala rovnoprávné státoprávní postavení obou národních republik. Volby do Sněmovny národů probíhaly ve stejném termínu a volební období bylo pětileté stejně jako pro volby do Sněmovny lidu. (Vodička, Cabada, 2007).

„V roce 1968 se v souvislosti s politickými čistkami ve fázi znovuzavedení neostalinského mocenského systému změnilo také personální složení Federálního shromáždění. Ústavní zákon č. 117/1969 Sb., který byl právě k tomuto účelu přijat, vytvořil pro vedení KSČ, které se již konsolidovalo v sovětském smyslu, právní základu pro mocenskou změnu ve státních institucích. Zákon prodloužil legislativní periodu Federálního shromáždění téměř na dvojnásobek, a to až do konání příštích voleb, které však byly o několik let odloženy. Federální shromáždění bylo tímto zákonem zmocněno, aby zbavilo „na návrh příslušného orgánu Národní fronty“ své poslance mandátu, jestliže „poslanec svou činností narušuje politiku Národní fronty“. Na návrh tohoto orgánu Národní fronty mohlo pak Federální shromáždění samo kooptovat nové poslance, aby se zaplnila mezera, která odejmutím mandátu vznikla. Takto mohlo Federální shromáždění jakožto „zastupitelský sbor pracujícího lidu“ (čl. 2 zákona 100/1960 sb.) podstatně měnit své personální složení podle direktiv centrálních rozhodovacích grémií KSČ, aniž by k tomu potřebovalo jediný voličský hlas. Pomocí tohoto samooplozovacího mechanismu bylo zbaveno mandátu osmdesát poslanců Federálního shromáždění, kteří se nechtěli podvolit novému – „normalizačnímu“ – politickému trendu a kteří byli vyměněni za politicky poddanější.“ (Vodička, Cabada, 2007: 96).

⁵⁸ PETRNOUŠEK, Lukáš. *Univerzita Pardubice - Fakulta ekonomicko-správní* [online]. 2008 [cit. 2011-04-09]. Volební systémy v EU a ČR. Dostupné z WWW: <http://dspace.upce.cz/bitstream/10195/29804/1/PetrnousekL_Volebni%20systemy_KL_2008.pdf>.

Ke konci roku 1989 dochází v Československu k nenásilnému převratu a předání moci zástupcům demokratických sil a tím po 42 letech skončila nadvláda komunistického režimu. Proto v prvních měsících roku 1990 byla z klíčových úkolů příprava svobodných a demokratických voleb a bylo nutno urychlit rekonstrukci zákonodárných a zastupitelských sborů. Kvůli těmto změnám byly přijaty ústavní zákony č. 183/1989 Sb. a č. 14/1990 Sb. Podle těchto zákonů bylo doplněno k 30. lednu 1990 Federální shromáždění a během února 1990 i Česká a Slovenská národní rada, proto na návrh Občanského fóra a Veřejnosti proti násilí bylo ve Federálním shromáždění vyměněno 102 poslanců, kteří se svého poslaneckého mandátu vzdali, a 35 poslanců bylo odvoláno. Rekonstrukce také proběhla i v České národní radě, kde bylo nově obsazeno 63 mandátů a 1 zůstal neobsazen a i ve Slovenské národní radě, kde bylo nově obsazeno 42 mandátů.⁵⁹ Dle těchto rekonstrukcí měla komunistická strana poprvé od roku 1948 ve všech zákonodárných sborech méně než 50 % poslanců. V únoru roku 1990 byla změněna ústavním zákonem č. 46/1990 Sb. Ústava ČSSR. Délka mandátu poslance Federálního shromáždění a národních rad byl stanoven na dva roky a vázaný poslanecký mandát byl změněn na volný poslanecký mandát.⁶⁰ Federální shromáždění mělo celkově 350 poslanců a bylo složeno ze dvou sněmoven: Sněmovny lidu, která měla 200 poslanců a Sněmovny národů, která měla 150 poslanců (v každé republice se dle ústavy volilo 75 poslanců). Tyto volby znamenaly návrat k tradici prvorepublikového výkonu volebního práva a probíhaly na základě obecného, rovného a přímého volebního práva tajným hlasováním na principu poměrného zastoupení. Do Sněmovny lidu se mandáty rozdělovaly na principu tzv. Hareovy kvóty.⁶¹

„Toto číslo se získalo tak, že se vydělil celkový počet obyvatel žijící k 1. lednu 1990 počtem mandátů Sněmovny lidu. Pro volby do Sněmovny lidu to znamenalo, že v roce 1990 bylo přiděleno v České republice 101 a na Slovensku 49,

⁵⁹ TLUCHOŘ, Petr. *Právnická fakulta MU* [online]. 2007 [cit. 2011-04-11]. Volební systém ČR a jeho vývoj. Dostupné z WWW: <http://is.muni.cz/th/43072/pravf_b/Volebni_system_Ceske_republiky_a_jeho_vyvoj.pdf>.

⁶⁰ PETRNOUŠEK, Lukáš. *Univerzita Pardubice - Fakulta ekonomicko-správní* [online]. 2008 [cit. 2011-04-09]. Volební systémy v EU a ČR. Dostupné z WWW: <http://dspace.upce.cz/bitstream/10195/29804/1/PetrnousekL_Volebni%20systemy_KL_2008.pdf>.

⁶¹ TLUCHOŘ, Petr. *Právnická fakulta MU* [online]. 2007 [cit. 2011-04-11]. Volební systém ČR a jeho vývoj. Dostupné z WWW: <http://is.muni.cz/th/43072/pravf_b/Volebni_system_Ceske_republiky_a_jeho_vyvoj.pdf>.

při volbách 1992 pak 99 a 51 mandátů. Pro postup do prvního skrutinia bylo v roce 1990 stanoveno 5 % kvórum z odevzdaných hlasů alespoň v jedné z republik. Pro volby 1992 bylo zákonem stanoveno rozpětí kvóra 5-10 % odlišně pro politické strany či hnutí a koalice. Přepočet platných hlasů na mandáty probíhal v České republice pomocí Hagenbach-Bischoffovy kvóty. Druhé skrutinium se provádělo na celostátní úrovni opět pomocí Hagenbach-Bischoffovy kvóty, zbylé nerozdělené mandáty byly rozděleny dle metody největšího volebního zbytku. Do České národní rady se volilo 200 členů v celkem osmi volebních krajích stejným způsobem jako při volbách do Federálního shromáždění. Drobné odlišnosti byly v kvóru pro jednotlivé typy koalic a v preferenčním hlasování.⁶² Tato změna vedla také k návratu tzv. multipartismu, kdy se na vládě podílí více stran.

⁶² TLUCHOŘ, Petr. *Právnická fakulta MU* [online]. 2007 [cit. 2011-04-11]. Volební systém ČR a jeho vývoj. Dostupné z WWW: <http://is.muni.cz/th/43072/pravf_b/Volebni_system_Ceske_republiky_a_jeho_vyvoj.pdf>.

5 Vývoj volebního systému po vzniku samostatné České republiky do současnosti

Jak už bylo výše zmíněno, současný volební systém do Poslanecké sněmovny převzal některé zásady volebního systému První republiky a také se počítalo s návratem systému více stran tzv. multipartismem.

Základ pro volební systém položila Ústava z 16. prosince 1992, která nabyla platnosti od 1. 1. 1993. Tato ústava v §18 stanovila, že se do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR volí podle zásady poměrného zastoupení a v témže § stanovila, že se do Senátu Parlamentu ČR volí podle zásady většinového systému. Ústava ČR je rozdělena do 8 hlav a preambule. Hlava druhá se věnuje moci zákonodárné, kterou vykonává Parlament ČR, který se skládá ze dvou komor: Poslanecké sněmovny a Senátu. Poslanecká sněmovna má 200 poslanců, kteří jsou voleni na 4 roky, a kteří mají právo volit a dosáhli věku 21 let. Právo volit mohou občané, kteří dosáhli věku 18 let. Zatímco Senát má 81 senátorů, kteří jsou voleni na 6 let, a každé dva roky se volí třetina senátorů, a kteří mají právo volit a dosáhli věku 40 let. Právo volit mohou občané, kteří dosáhli věku 18 let. Zvolením poslance nebo senátora vzniká jeho mandát a zároveň musí složit slib na první schůzi. Mandát senátora nebo poslance zaniká odepřením slibu nebo složením slibu s výhradou, uplynutím volebního období, vzdáním se mandátu, ztrátou volitelnosti, u poslanců rozpuštěním Poslanecké sněmovny, anebo dnem, kdy se ujal úřadu prezidenta republiky, funkce soudce, anebo jiné funkce neslučitelné s funkcí poslance nebo senátora. Svůj mandát vykonávají osobně v souladu se svým slibem a nejsou přitom vázáni žádnými příkazy. Obě komory jsou voleny tajným hlasováním na základě všeobecného, rovného a přímého volebního práva. Volby do obou komor se konají ve lhůtě počínajícím třicátým dnem před uplynutím volebního období a končící dnem jeho uplynutí, ale když je Poslanecká sněmovna rozpuštěna, konají se volby do šedesáti dnů po jejím rozpuštění. Nikdo nemůže být členem zároveň obou komor.⁶³

⁶³ *Parlament ČR - Poslanecká sněmovna* [online]. 1993 [cit. 2010-03-29]. Ústava ČR. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>>.

5.1 Volební systémy a volební zákony do Poslanecké sněmovny po vzniku samostatné České republiky

Tak jak tomu bylo za První republiky, tak i po vzniku samostatné České republiky byly volební systémy stanoveny nejen ústavou, ale zejména také volebními zákony. Od tohoto období po současnost bylo přijato v Parlamentu České republiky dvě novelizace volebních zákonů. První novelizace volebního zákona byla v roce 1995 a druhá významnější novelizace volebního zákona byla v roce 2000.

5.1.1 Volební zákon a volební systém z roku 1995

První volby, které se konaly po vzniku samostatné České republiky, byly v roce 1996. Proto byla v roce 1995 přijata novelizace volebního zákona č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů. Tento volební zákon zrušil volební zákon č. 94/1992 Sb.

Jak už bylo výše zmíněno, do Poslanecké sněmovny se volí na základě všeobecného, rovného přímého volebního práva tajným hlasováním. Podle § 26 se volby do Poslanecké sněmovny konají podle zásady poměrného zastoupení ve volebních krajích na území České republiky. Do Poslanecké sněmovny je voleno 200 poslanců na dobu čtyř let a alespoň ve druhý den voleb dosáhl věku nejméně 21 let, a pokud u něho není ve dnech voleb překážka ve výkonu volebního práva.⁶⁴

Volby do Poslanecké sněmovny vyhlašuje prezident republiky nejpozději 90 dnů před jejich konáním. Volby se konají ve dvou dnech v pátek od 14:00 do 22:00 a v sobotu od 8:00 do 14:00. Hlasování probíhá ve stálých volebních okrscích a mimo území České republiky se vytvářejí zvláštní stálé volební okrsky, které jsou podřazeny pod volební kraj určený losem Státní volební komisí do 7 dnů od vyhlášení voleb prezidentem republiky. Voliči jsou zapsáni ve stálých volebních seznamech voličů nebo ve zvláštních volebních seznamech a každý volič může být zapsán pouze v jednom seznamu voličů.⁶⁵

⁶⁴ *Glosy.info* [online]. 1995 [cit. 2010-04-03]. Volební zákon 247/1995 Sb. Dostupné z WWW: <<http://glosy.info/priloha/volebni-zakon/>>.

⁶⁵ *Glosy.info* [online]. 1995 [cit. 2010-04-03]. Volební zákon 247/1995 Sb. Dostupné z WWW: <<http://glosy.info/priloha/volebni-zakon/>>.

Kandidátní listiny mohou podávat registrované politické strany a politická hnutí, jejichž činnost nebyla pozastavena. Každá politická strana nebo politická hnutí nebo koalice může podat v každém volebním kraji pouze jednu kandidátní listinu a každá politická strana nebo politická hnutí mohou být členem pouze jedné koalice, která musí být složena ze stejných politických stran nebo politických hnutí ve všech volebních krajích. Kandidátní listiny se podávají nejpozději 66 dnů přede dnem voleb krajskému úřadu pouze prostřednictvím zmocněnce dané politické strany nebo politického hnutí.⁶⁶

Každý kandidát politické strany nebo politického hnutí nebo koalice se může do 48 hodin před zahájením vzdát písemně své kandidatury a stejným způsobem zmocněnec politické strany nebo politického hnutí nebo koalice může odvolat jeho kandidaturu. Ale poté toto prohlášení nelze vzít zpět.⁶⁷

Před hlasováním se každý volič prokáže svým průkazem totožnosti okrskové volební komisi a ta si ho označí ve svém seznamu voličů a vydá mu úředně ověřenou obálku. Poté volič může volit v prostoru, který je určen pro úpravu hlasovacích lístků. Do úřední obálky vloží jeden hlasovací lístek, kde může zakroužkováním vyznačit nanejvýš 4 kandidáty, kterým dává přednost (tzv. vázaná kandidátní listina). A poté obálku hodí do volební schránky. Během hlasování nesmí být volič nikým ovlivňován ani napadán.⁶⁸

Po ukončení hlasování okrsková volební komise posoudí platnost volebních lístků, sečte hlasy a vyhotoví zápis o průběhu a výsledku hlasování. Při posuzování hlasovacích lístků se počítají i takové hlasovací lístky, na nichž jsou jména kandidátů škrtnuta, změněna nebo dopsána. Pokud dal volič preferenčních hlasů více jak 4, počítá se hlasovací lístek ve prospěch politické strany, politického hnutí nebo koalice, ale k preferenčním hlasům se nepřihlíží. Hlasovací lístky jsou neplatné, které nejsou na předepsaném tiskopise, vytištěné a rozmnožené zastupitelským úřadem, dále které jsou přetržené nebo nejsou vloženy do úřední obálky, anebo pokud je v úřední obálce více jak jeden hlasovací lístek. Po sečtení všech hlasů okrsková volební komise vyhotoví ve dvojím stejnopise

⁶⁶ *Glosy.info* [online]. 1995 [cit. 2010-04-03]. Volební zákon 247/1995 Sb. Dostupné z WWW: <<http://glosy.info/priloha/volebni-zakon/>>.

⁶⁷ *Glosy.info* [online]. 1995 [cit. 2010-04-03]. Volební zákon 247/1995 Sb. Dostupné z WWW: <<http://glosy.info/priloha/volebni-zakon/>>.

⁶⁸ *Glosy.info* [online]. 1995 [cit. 2010-04-03]. Volební zákon 247/1995 Sb. Dostupné z WWW: <<http://glosy.info/priloha/volebni-zakon/>>.

zápis o průběhu a výsledku hlasování. Tento zápis předseda nebo pověřený člen okrskové volební komise předá Českému statistickému úřadu na pracoviště pověřeného obecního úřadu. Český statistický úřad převezme výsledky hlasování za všechny územně příslušné volební okrsky a zpracuje výsledek voleb ve volebním kraji. Poté vyhotoví ve dvojím stejnopise zápis o výsledku voleb v daném volebním kraji a předá ho krajskému úřadu.⁶⁹

Pro přepočet hlasů na mandáty se pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 1996 a 1998 používala Hagenbach-Bischoffova metoda, která je jednou z metod používaných v systémech poměrného zastoupení a využívajících volebního čísla. Podle této metody se volební číslo získá vydělením počtu všech hlasů odevzdaných ve volebním obvodu a stanovený počet mandátů rozděluje počtem těchto mandátů zvýšeným o jednu. Tato metoda počítala pouze se dvěma skrutinií pro přidělování mandátů.⁷⁰ V prvním skrutiniu byly mandáty rozděleny na úrovni osmi volebních krajů podle Hagenbach-Bischoffovy formule. Volební kraje byly rozděleny podle starého územně správního členění, tj. na sedm krajů a hlavní město Prahu. Kraje neměly trvale přisouzený počet mandátů, protože ty jim byly přidělovány podle volební účasti na základě republikového mandátového čísla, které bylo vypočteno pomocí Hareovy formule. V průměru tak připadalo 25 mandátů na jeden volební kraj. Nevyužité hlasy stran z prvního skrutinia se převáděly do druhého skrutinia, které se konalo na úrovni celé republiky. Zde byly zbytkové hlasy z krajů jednotlivým stranám sečteny a mandáty přisuzovány podle stejné metody jako u prvního skrutinia. Přiděleno bylo tolik mandátů, kolik jich nebylo rozděleno v prvním skrutiniu na úrovni krajů. Pokud ani po prvním výpočtu druhého skrutinia nebyly obsazeny všechny mandáty, byly zbylé mandáty ve druhém skrutiniu přisuzovány stranám, které vykazovaly největší zbytek dělení. Ve druhém skrutiniu byly mandáty přidělovány podle kandidátních listin, které strany sestavovaly po ukončení prvního skrutinia, tzn. v době, kdy už byly známy výsledky z krajů. (Novák, Lebeda a kol.). Princip poměrného zastoupení je zde uplatněn tak, že každá strana obdrží tolik mandátů,

⁶⁹ *Glosy.info* [online]. 1995 [cit. 2010-04-03]. Volební zákon 247/1995 Sb. Dostupné z WWW: <<http://glosy.info/priloha/volebni-zakon/>>.

⁷⁰ KUKLÍK, Pavel; BAXA, Josef. *ČSÚ Olomoucký kraj* [online]. 2005 [cit. 2010-04-03]. Metody pro přepočet hlasů na mandáty používané v ČR ve volbách od roku 1990. Dostupné z WWW: <[http://www.olomouc.czso.cz/csu/redakce.nsf/c5cfcbca9de6e905c125723a004180a6/5053b4785525f0afc12570820040b83d/\\$FILE/hlasy_mandaty_CR.doc](http://www.olomouc.czso.cz/csu/redakce.nsf/c5cfcbca9de6e905c125723a004180a6/5053b4785525f0afc12570820040b83d/$FILE/hlasy_mandaty_CR.doc)>.

kolikrát je volební číslo obsaženo v počtu stranou získaných hlasů.⁷¹ Pro postup do prvního skrutinia jednotlivé kandidující strany činila uzavírací klauzule 5 %, pro dvoučlenné koalice činila 7 %, tříčlenné koalice 9 % a čtyř a vícečlenné koalice činila 11 % z celkového počtu všech hlasů na území ČR. Pokud by ale do prvního skrutinia nepostoupily alespoň dva subjekty, snižovala by se uzavírací klauzule vždy o jedno procento dolů u všech subjektů.⁷²

Po rozdělení mandátů ve skrutiniích předá Český statistický úřad údaje o výsledcích Státní volební komisi a ta vyhotoví zápis o výsledku voleb. Ta také vydá do 1 měsíce od uveřejnění výsledků voleb kandidátům zvolených za poslance Poslanecké sněmovny osvědčení o tom, že druhým dnem voleb byli zvoleni. Státní volební komisi je také ukončena činnost okrskové volební komise a zvláštní okrskové volební komise patnáctým dnem po vyhlášení výsledků voleb do Poslanecké sněmovny.⁷³

Uprázdnil-li se mandát, nastupuje náhradník z kandidátní listiny téže politické strany nebo politického hnutí nebo koalice ze stejného volebního kraje, v němž kandidoval poslanec, jehož mandát se uprázdnil, a to v pořadí podle výsledků voleb. Když takový náhradník není, nastupuje náhradník téže politické strany, politického hnutí nebo koalice v pořadí podle počtu platných hlasů pro kandidátní listinu. Pokud žádný náhradník téže politické strany, politického hnutí nebo koalice není, zůstává mandát prázdný až do konce volebního období.⁷⁴

Jak už bylo výše zmíněno, tento volební zákon a volební systém platil pro volby do Poslanecké sněmovny v letech 1996 a 1998. Na jednu stranu tento volební systém bránil pomocí pětiprocentní klauzule drobným stranám vstoupit do Poslanecké sněmovny, ale na druhou stranu zajišťoval poměrně velkou míru proporcionality mezi parlamentními stranami, kterým se uzavírací klauzuli podařilo překročit. To také bylo dáno zejména třemi příznivě orientovanými proměnnými.

⁷¹ KUKLÍK, Pavel; BAXA, Josef. *ČSÚ Olomoucký kraj* [online]. 2005 [cit. 2010-04-03]. Metody pro přepočet hlasů na mandáty používané v ČR ve volbách od roku 1990. Dostupné z WWW: <[http://www.olomouc.czso.cz/csu/redakce.nsf/c5cfcbca9de6e905c125723a004180a6/5053b4785525f0afc12570820040b83d/\\$FILE/hlasy_mandaty_CR.doc](http://www.olomouc.czso.cz/csu/redakce.nsf/c5cfcbca9de6e905c125723a004180a6/5053b4785525f0afc12570820040b83d/$FILE/hlasy_mandaty_CR.doc)>.

⁷² *Ústavní juristic* [online]. 2002 [cit. 2010-04-03]. Uzavírací klauzule. Dostupné z WWW: <<http://ustavni.juristic.cz/149445/clanek>>.

⁷³ *Glosy.info* [online]. 1995 [cit. 2010-04-03]. Volební zákon 247/1995 Sb. Dostupné z WWW: <<http://glosy.info/priloha/volebni-zakon/>>.

⁷⁴ *Glosy.info* [online]. 1995 [cit. 2010-04-03]. Volební zákon 247/1995 Sb. Dostupné z WWW: <<http://glosy.info/priloha/volebni-zakon/>>.

Poměrnost volebního systému zajišťovala velikost volebních obvodů, která se pohybovala od 14 do 41 mandátů, a tím byla proporcionalita minimální. Dále minimální proporcionalitu zajišťovala Hagenbach-Bischoffova formule, která patří mezi neproporčnější. A pokud přeci jen došlo při alokaci mandátů v krajích k mírné disproporci, tak to bylo spolehlivě vykompenzováno ve druhém skrutiniu. Proto také můžeme říci, že byl tento systém příznivý i pro malé strany. (Novák, Lebeda a kol.).

5.1.2 Volební zákon a volební systém z roku 2000

Po sněmovních volbách v roce 1998 začala vážná diskuze o volební reformě. Na základě pravidel dohodnutých v tzv. „opoziční smlouvě“ mezi ODS a ČSSD, která byla později doplněna tzv. „tolerančním patentem“, jim stanovily závazek změnit volební systém. Výsledkem této diskuse se stal poměrný systém, který měl posilovat zisky silnějších stran na úkor stran slabších. Hlavními rysy tohoto systému mělo být 35 malých volebních obvodů, ve kterých měla být v jediném skrutiniu aplikovaná D'Hondtova formule. Ale na počátku roku 2001 Ústavní soud klíčové části volební reformy zrušil, protože nebyly v souladu s principem poměrného zastoupení, který je pro volby do Poslanecké sněmovny vyžadován Ústavou (neuskutečněná volební reforma bude rozebrána níže). Po těchto okolnostech se Česká republika ocitla v situaci, kdy neměla volební zákon, podle kterého by se mohly konat volby do Poslanecké sněmovny v roce 2002. Tímto byly parlamentní strany donuceny k dohodě na nové podobě volebního systému, který nebude odporovat výroku Ústavního soudu a navíc bude přijatelným kompromisem i pro změněnou většinu v Senátu. Nakonec se dohoda o změně volebního systému podařila a roku 2000 byla přijata novela volebního zákona č. 204/2000 Sb., který zrušil zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky. (Novák, Lebeda a kol.).

I když se nový volební zákon oproti starému tolik nezměnil, nastala změna ve všech klíčových proměnných systému poměrného zastoupení. A to zejména ve velikosti volebních obvodů, v metodě přepočtu hlasů na mandáty i v uzavírací klauzuli.⁷⁵ Částečně byl také změněn charakter kandidátních listin. (Novák, Lebeda a kol.).

⁷⁵ *Glosy.info* [online]. 2006 [cit. 2010-04-04]. Parlamentní volby v ČR - jak to funguje?. Dostupné z WWW: <<http://glosy.info/texty/parlamentni-volby-v-cr-jak-to-funguje/>>.

První proměnná, která byla změněna, se týkala metody přepočtu hlasů na mandáty. Hegenbach-Bischoffova volební formule byla nahrazena D'Hondtovým dělitelem, který je nejrozšířenější volební formulí v rámci systémů poměrného zastoupení na celém světě. Tato metoda často zvýhodňuje pouze silné strany a je také charakterizována, že rozděluje všechny mandáty pouze v jednom skrutiniu a to na úrovni základních volebních obvodů (14). Na rozdíl od Hagenbach-Bischoffovy volební formule, která používala dvě skrutinia, první na úrovni osmi krajů a druhé na úrovni celorepublikové. V následující tabulce je patrné, že model založený na dvou skrutiniích vykázal o něco vyšší míru proporcionality než srovnatelný model jediného skrutinia. (Novák, Lebeda a kol).

Tabulka 1: Porovnání proporcionality rozdělování mandátů v jednom skrutiniu, dvou skrutiniích a ideální proporce (mandáty – volby 2002)

	ČSSD	ODS	KSČM	Koalice	Index proporcionality
Jedno skrutinium (model)	70	57	40	33	1,16
Dvě skrutinia (model)	70	56	42	32	0,48
Ideální proporce (model)	69	56	42	33	0,20

Zdroj: Novák, Lebeda a kol.: 239

Druhá proměnná se týkala velikosti volebních obvodů a to také bylo asi největší změnou z hlediska poměrnosti jako „zrcadla preferencí“, které mnohde snížilo počet rozdělování mandátů a tím se zvýšila úroveň „přirozeného prahu“. Z osmi původních bylo ustanoveno čtrnáct nových volebních krajů, které odpovídají správnímu členění ČR (13 krajů + hlavní město Praha).⁷⁶ Tyto nové volební kraje jsou svojí velikostí dosti rozkolísané, protože na jedné straně ve většině krajů přináší velmi poměrné výsledky,

⁷⁶ Glosy.info [online]. 2006 [cit. 2010-04-04]. Parlamentní volby v ČR - jak to funguje?. Dostupné z WWW: <<http://glosy.info/texty/parlamentni-volby-v-cr-jak-to-funguje/>>.

ale na straně druhé ve čtyřech největších krajích (Praha, Středočeský, Jihomoravský a Moravskoslezský) lze těžko hovořit o přiblížení kandidátů jejich voličům. V následující tabulce je patrné, že při použití Hegenbach- Bischoffovy metody by byly mandáty v těchto nových čtrnácti volebních krajích rozděleny úměrněji, než při použití D'Hondtovy metody. (Novák, Lebeda a kol.).

Tabulka 2: Porovnání proporcionality rozdělování mandátů D'Hondtovým dělitelem a Hagenbach-Bischoffovou kvótou

	Počet mandátů				Index proporcionality
	ČSSD	ODS	KSČM	Koalice	
D'Hondtův dělitel (platný výsledek)	70	58	41	31	1,48
Hegenbach- Bischoffova kvóta (model)	70	57	40	33	1,16

Zdroj: Novák, Lebeda a kol.: 236

Třetí a poslední proměnná se týká uzavírací klauzule. Pro jednotlivé strany zůstala její hodnota nezměněna na úrovni 5 %. Ke změně hodnot došlo pro volební koalice, kde byla hranice zvýšena vždy o pět procent přímo úměrně počtu koalujících stran, tzn. 10 % pro dvoučlenné, 15 % pro tříčlenné a 20 % pro více jak tříčlenné koalice. Zatímco v původním volebním systému se vyžadovalo 7 % pro dvoučlenné, 9 % pro tříčlenné a 11 % pro více než tříčlenné koalice. (Novák, Lebeda a kol.). Ale pokud do skrutinia nepostoupí alespoň 2 subjekty, tak se hranice snižuje jedné politické strany z 5 % na 4 %, u dvoučlenné koalice z 10 % na 6 %, u tříčlenné koalice z 15 % na 8 %, a u více než tříčlenné koalice z 20 % na 10 %. Pokud i nadále nepostoupí alespoň dva subjekty, opět se procento snižuje.⁷⁷

⁷⁷ *Sagit* [online]. 2000 [cit. 2010-04-04]. Sbírka zákonů - zákon ze dne 23.června 2000. Dostupné z WWW: <<http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=sb00204&cd=76&typ=r>>.

Jak už bylo výše zmíněno, pro přepočítání hlasů na mandáty se používá tzv. D'Hondtův dělitel. Nejprve se sečtou všechny platné hlasy odevzdané ve všech čtrnácti volebních krajích. Poté se toto číslo vydělí počtem obsazovaných mandátů (200) a výsledek se nazývá tzv. republikové mandátové číslo, které určuje, kolik hlasů je potřeba pro získání jednoho mandátu. Tímto číslem se vydělí počet hlasů za každý jednotlivý kraj, a tím se zjistí, kolik mandátů se bude kde rozdělovat. Vzhledem k zaokrouhlení na jednotky se může přihodit, že všechny mandáty nebudou do krajů takto rozděleny. Případné zbylé mandáty se přidělí těm krajům, které měly při dělení největší zbytek. Poté se zjistí, které strany překročily volební klauzuli 5 % pro jednotlivé strany, anebo násobek tohoto čísla pro koaliční uskupení. Tato volební klauzule je počítána na celorepublikové úrovni a kandidující subjekty, které jí nepřekročily, jsou z rozdělování mandátů vyloučeny. A následně se přikročí k samotnému přepočtu hlasů na mandáty, k tzv. skrutiniu. Počet hlasů, které každý kandidující subjekt získá v určitém volebním kraji, je dělen řadou přirozených čísel začínající 1 (1,2,3...n), kde n je počet kandidátů na volebním lístku daného kandidujícího subjektu. Poté se to zaokrouhluje na dvě desetinná místa nahoru. Vypočtené podíly všech kandidujících subjektů jsou poté seřazeny do jedné řady od nejvyššího. Nejvyšším podílům, tzn. kandidujícím subjektům, které jim náleží, jsou přidělovány mandáty až do počtu rozdělených mandátů v daném volebním kraji. Mandáty, které kandidující subjekty získají pro své kandidáty, jsou rozděleny konkrétním osobám podle jejich pořadí na volebních lístcích.⁷⁸

Částečně se změnil i charakter kandidátních listin. Jedná se i nadále o vázané kandidátní listiny, kde se volič může pokusit ovlivnit pořadí kandidátů na listině pomocí preferenčních hlasů. Ke změně, ke které došlo, bylo, že místo zakroužkování čtyř preferenčních hlasů, může volič zakroužkovat pouze dva preferenční hlasy. Dále byla změněna hranice, kdy může být úspěšný kandidát vyzdvižen na první místo na kandidátní listině. Z 10 % to bylo změněno na 7 %. Můžeme říci, že tato hranice preferenčních hlasů mohla mít větší šanci na zvolení kandidátů z nevolitelných pozic. Pro zajímavost můžeme uvést, že při volbách v roce 1996, kdy platila 10 % hranice, byl pomocí preferenčních hlasů zvolen pouze jeden kandidát a při volbách v roce 1998 byli takto zvoleni pouze dva kandidáti. (Novák, Lebeda a kol.). Zatímco v roce 2002 se toto výrazně projevilo na společné

⁷⁸ Glosy.info [online]. 2006 [cit. 2010-04-04]. Parlamentní volby v ČR - jak to funguje?. Dostupné z WWW: <<http://glosy.info/texty/parlamentni-volby-v-cr-jak-to-funguje/>>.

kandidátce Koalice, kde lidovečtí voliči prosadili mnoho kandidátů KDU-ČSL před kandidáty navržené Uníí svobody.⁷⁹

Počínaje rokem 2002 mohou v parlamentních volbách volit i občané ČR v zahraničí. Jejich hlasy jsou počítány vždy v jednom z volebních krajů, který je pro tento účel určen losem. Ale stále však není možné volit korespondenčně.⁸⁰

5.2 Typy vlád a jejich utváření

Do prvních voleb roku 1996 po vzniku samostatné České republiky vládla česká národní vláda s premiérem Václavem Klausem, která byla instalována roku 1992. Po zániku federace se z ní stala vláda samostatného českého státu a roku 1993 byla doplněna o dva ministry – obrany a dopravy, které byly do té doby pouze federální a neexistovaly v české vládě. Premiérem české vlády se stal předseda nejsilnější strany ODS Václav Klaus. Předsedové malých stran ODA Jan Kalvoda a KDU-ČSL Josef Lux se staly místopředsedy vlády. Rozdělování ministerských portfolií bylo provedeno tak, aby ODS, která sama představovala zhruba 63 % koaličních křesel, obdržela jen těsnou nadpoloviční většinu ministerských křesel: 10 z 19, což dělalo zhruba 52,5 % celkového počtu ministerských postů. (Novák, Lebeda a kol.). „Rozdělení ministerských postů tedy nebylo proporcionální parlamentní velikosti koaličních stran. Všechny malé strany byly ve vládě nadreprezentovány, zatímco největší koaliční strana (ODS) byla naopak podreprezentována, měla však přesto ve vládním kabinetu nejtěsnější možnou nadpoloviční (absolutní) většinu. Zvýhodnění malých stran oproti největší ODS bylo ve skutečnosti ještě větší, než naznačují uváděná čísla. Je totiž třeba dodat, že KDS se do parlamentu dostala jen díky předvolební koalici s ODS. Velmi malá KDS (Křesťansko-demokratická strana Václava Bendy) totiž měla podle výzkumů volebních preferencí jen 1-2 %, přičemž existovala pětiprocentní klauzule nutná k zisku poslaneckých křesel. Snaha o přežití se u politiků miniaturní strany KDS projevila tím, že začali uvažovat o splynutí s ODS, k němuž skutečně nakonec v březnu 1996, tj. několik měsíců před dalšími parlamentními volbami, došlo. Mělo to za následek, že ministři KDS měli proto v případě konfliktů mezi ministry ODS s ministry malých stran KDU-ČSL a ODA, k nimž občas docházelo, čím dál tím víc

⁷⁹ Glosy.info [online]. 2006 [cit. 2010-04-04]. Parlamentní volby v ČR - jak to funguje?. Dostupné z WWW: <<http://glosy.info/texty/parlamentni-volby-v-cr-jak-to-funguje/>>.

⁸⁰ Glosy.info [online]. 2006 [cit. 2010-04-04]. Parlamentní volby v ČR - jak to funguje?. Dostupné z WWW: <<http://glosy.info/texty/parlamentni-volby-v-cr-jak-to-funguje/>>.

zájem na tom, aby nehlasovali společně s ministry ostatních malých stran, ale naopak s ministry největší strany. Ministři KDU-ČSL a ODA těžko snášeli, že byli v případě konfliktů uvnitř vlády snadno přehlasováni a rozhodli se, že budou příště, tj. o volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1996, vyžadovat, aby měli dohromady polovinu ministerských portfolií. Skutečně toho dosáhli, ale v těchto volbách staronová koalice (ODS + KDU-ČSL + ODA, tj. bez KDS, která mezitím fúzovala s ODS) ztratila absolutní většinu poslaneckých křesel a byla to labutí píseň koalice pravého středu vedené Václavem Klausem.“ (Novák Lebeda a kol.: 317). Stranické složení první vlády premiéra Václava Klause, dokládá tabulka 3 níže.

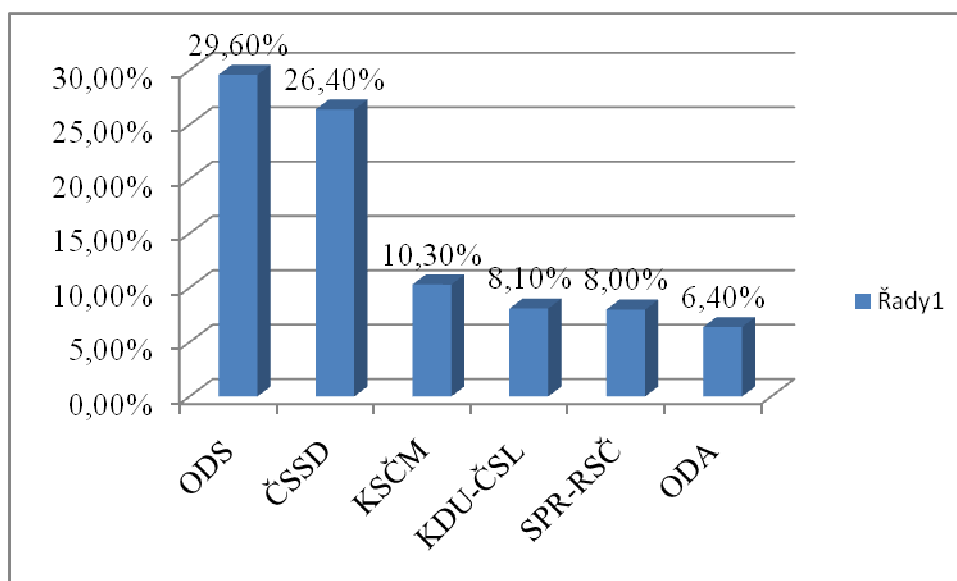
Tabulka 3: Stranické složení 1. Vlády premiéra Klause instalované 4. července 1992 (stav k 4. 1. 1993, tj. po rozdělení česko-slovenské federace a doplnění dvou ministerstev)

Strana	Počet a procento parlamentních křesel	Procento koaličních křesel	Počet a procento ministerských postů
ODS	66 (33 %)	63 %	10 (52,5 %)
KDU-ČSL	15 (7,5 %)	14 %	4 (21 %)
ODA	14 (7 %)	13 %	3 (16 %)
KDS	10 (5 %)	10 %	2 (10,5 %)
Celkem	105 (52,5 %)	100 %	19 (100 %)

Zdroj: Novák, Lebeda a kol.: 316

Po volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1996 zde získalo zastoupení 6 politických subjektů: ODS, ČSSD, KSČM, KDU-ČSL, SPR-RSČ a ODA. O vítězi voleb se rozhodovalo mezi pravicí, která byla reprezentována ODS a levicí, kterou ovládla ČSSD. ODS ve volbách zvítězila se ziskem 29,6 % hlasů a druhá ČSSD získala 26,4 % hlasů. (Cabada, Šanc 2005). Volební výsledky stran, které se dostaly do PS PČR dokládá graf 1 níže.

Graf 1: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny PČR 1996

Zdroj dat: Cabada, Šanc 2005: 218

I když ODS vzešla z voleb vítězně, strany bývalé vládní koalice disponovaly dohromady pouze 99 mandáty, a proto nebyly schopny sestavit většinovou vládu. Sestavování vlády bylo velmi problematické. Jednání probíhala pouze mezi ODS, ČSSD, KDU-ČSL a ODA, komunisté a republikáni nebyli k jednání přizváni. Během tohoto jednání byl zamítnut vznik velké koalice ODS a ČSSD a nakonec byla vytvořena menšinová vláda ODS, KDU-ČSL a ODA tolerovanou ČSSD. (Cabada, Šanc 2005). Stranické složení druhé vlády premiéra Václava Klause, dokládá tabulka 4 níže.

Tabulka 4: Stranické složení 2. vlády premiéra Václava Klause instalované 25. července 1996

Strana	Počet a procento parlamentních křesel	Procento koaličních křesel	Počet a procento ministerských postů
ODS	68 (34 %)	69 %	8 (50 %)
KDU-ČSL	18 (9 %)	18 %	4 (25 %)
ODA	13 (6,5 %)	13 %	4 (25 %)
Celkem	99 (49,5 %)	100 %	16 (100 %)

Zdroj: Novák, Lebeda a kol.: 327

Předsedou Poslanecké sněmovny se stal předseda ČSSD Miloš Zeman. Ale od počátku existence nové koaliční vlády docházelo k neshodám mezi ODS a koaličními partnery, hlavně křesťanskými demokraty. (Cabada, Šanc 2005). Díky těmto rozporům se v listopadu 1997 tato menšinová vláda rozpadla. Dvě malé politické strany KDU-ČSL a ODA vystoupily z vládní koalice a z největší strany ODS odešla skoro polovina poslanců a několik ministrů. (Novák, Lebeda a kol.). „Toto politické „zemětřesení“ souviselo mezi jiným s finančními skandály, které postihly zejména pravicové strany ODS a ODA.“ (Novák, Lebeda a kol.: 328).

Po demisi této vlády premiéra Václava Klause, předsedy ODS, byla koncem roku 1997 vytvořena a prezidentem republiky počátkem ledna jmenována poloúřednická vláda, která byla složena zejména z členů malých politických stran a z politiků, kteří opustili ODS a ze sedmi nestraníků. Premiérem této vlády se stal nestraník a guvernér centrální banky Josef Tošovský (ale za doby normalizace byl dlouholetým členem Komunistické strany Československa). (Novák, Lebeda a kol.) Stranické složení Tošovského poloúřednické vlády, dokládá tabulka 5 níže.

Tabulka 5: Složení Tošovského poloúřednického kabinetu

Strana	Počet a procento parlamentních křesel	Počet a procento ministerských postů
KDU-ČSL	18 (9 %)	3 (17,6 %)
ODA	13 (6,5 %)	4 (23,6 %)
US, pův. ODS	31 (15,5 %)	3 (17,6 %)
Bezpartijní	2 (1 %)	7 (41,2 %)
Celkem	200 (100 %)	17 (100 %)

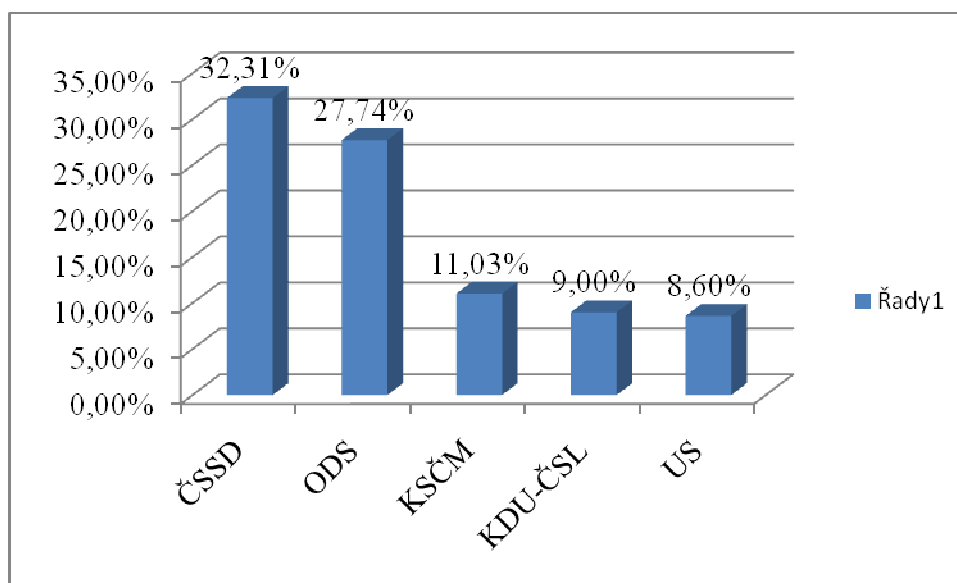
Zdroj: Novák, Lebeda a kol.: 329

Tato vláda získala podporu Poslanecké sněmovny v lednu 1998, hlavně díky sociální demokracii. Ale sociální demokracie, která se na této poloúřednické vládě sama nepodílela, ji tolerovala jen dočasně a s podmínkou, že budou vypsaný už v červnu 1998 předčasné volby. (Novák, Lebeda a kol.). „Aby mohly být tyto mimořádné volby svolány v dohodnuté době, prosadila ČSSD spolu s ODS, která se také obávala, aby prozatímní Tošovského vláda neučinila nějaká důležitá nevratná opatření, ústavní zákon o zkrácení mandátu sněmovny.

K mimořádným volbám pak skutečně v červnu 1998 došlo a po nich byla mimochodem opět utvořena menšinová vláda.“ (Novák, Lebeda a kol.: 329).

Předčasné volby do Poslanecké sněmovny proběhly v druhé polovině června roku 1998. V těchto volbách zvítězila ČSSD s 32,3 % hlasů. Druhá ODS získala celkově 27,7 % hlasů. Zatímco Unie svobody získala pouze 8,6 % hlasů a nepotvrdila vysoké volební preference z doby bezprostředně po jejím složení. Dále se do Poslanecké sněmovny dostala KSČM a KDU-ČSL. (Cabada, Šanc 2005). Volební výsledky stran, které se dostali do PS PČR dokládá graf 2 níže.

Graf 2: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny PČR v červnu 1998

Zdroj dat: Novák, Lebeda a kol.: 306

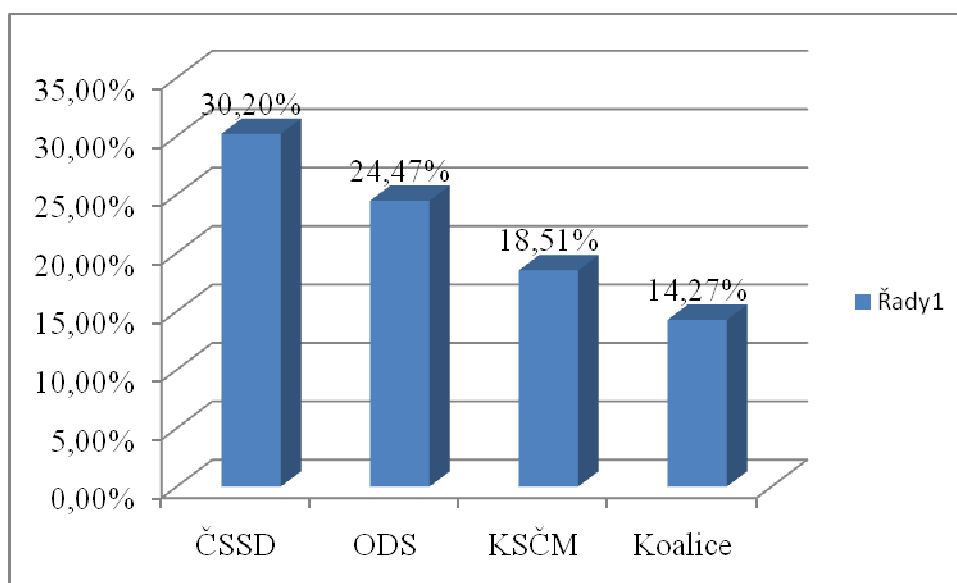
Špatně dopadly volby pro SPR-RSČ, která získala pouze 3,9 % hlasů a tak nezískala zastoupení v Poslanecké sněmovně. (Vodička, Cabada 2007). Její neúspěch byl ovlivněn zejména díky vlivům vnitrostranických skandálů a odlivu voličů k levicovým subjektům. Povolební jednání o složení vlády byla zcela problematická. V úvahu přicházelo několik možných koalic: středo-pravicová koalice ODS, KDU-ČSL, US (102 křesel), středo-levicová koalice ČSSD, KDU-ČSL, US (113 křesel), středo-levicová koalice ČSSD, KSČM, KDU-ČSL (118 křesel), menšinová vláda ČSSD a KDU-ČSL s podporou US, menšinová vláda ČSSD a KDU-ČSL s podporou KSČM, anebo menšinová vláda ODS s podporou KDU-ČSL a US. Ale koaliční jednání byla limitována postojem jednotlivých stran i osobními vztahy. ČSSD a KDU-ČSL vyloučily spolupráci s KSČM a také situaci zkomplikoval

postoj US, která před volbami vyloučila povolební spolupráci s ČSSD. Prezident Václav Havel pověřil předsedu vítězné ČSSD M. Zemana se sestavením vlády, který preferoval koalici ČSSD, KDU-ČSL a US. Ale tato koalice se zrealizovat nepodařila díky neústupnosti US, i přesto že ČSSD nabídla unionistům čtyři ministerská křesla. M. Zeman dokonce nabídl i post premiéra předsedovi KDU-ČSL J. Luxovi. Ale ani Křesťanským demokratům se nepodařilo dovést US k participaci v koaliční vládě a ani k tiché podpoře menšinové vlády sociálních demokratů a křesťanských demokratů. Poté KDU-ČSL nabídku sociální demokracie odmítla, protože menšinová vláda ČSSD a KDU-ČSL by byla bez US závislá na podpoře komunistů. Poté co zkrachovala jednání o středo-levicové volební koalici i menšinové vládě za účasti ČSSD, byl uskutečněn pokus o sestavení středo-pravicové koalice ODS, KDU-ČSL a US. Ale i nakonec byl tento pokus zavržen. (Cabada, Šanc 2005). Po těchto neúspěšných jednáních se ODS rozhodla tolerovat menšinovou „jednobarevnou“ vládu ČSSD a proto v červenci 1998, jak už bylo výše zmíněno, uzavřela se sociální demokracií tzv. „smlouvu o vytvoření stabilního politického prostředí“, také označovanou jako „opoziční smlouva“. (Novák, Lebeda a kol.). „Tato smlouva oběma smluvním partnerům mezi jiným ukládala, aby do roka po jejím podepsání spolu předložily návrh takových úprav ústavy a dalších zákonů, které přesněji vymezí kompetence jednotlivých ústavních orgánů, postupů při jejich ustavení, a v souladu s ústavními principy posílí význam výsledků soutěže politických stran. Díky této smlouvě mohla sociálnědemokratická vláda v čele s premiérem Zemanem získat důvěru (pro hlasovali všichni přítomní členové ČSSD, komunisté se zdrželi hlasování, poslanci ODS opustili při hlasování sál, všichni poslanci KDU-ČSL a US hlasovali proti).“ (Novák, Lebeda a kol.: 331). Tímto ODS ani nevstoupila do nové vlády a ani se nezavázala podporovat menšinovou vládu sociálně-demokratickou při hlasování o jejích návrzích. Pouze se spokojila s tím, že uznala právo nejsilnější strany utvořit menšinovou vládu a také se zavázala nezúčastnit se hlasování o důvěře vládě, nevyvolat ani nepodpořit vyjádření nedůvěry vládě a tímto umožnit, aby se menšinová vláda sociální demokracie udržela u moci po celé volební období. (Novák, Lebeda a kol.). Tato opoziční smlouva se stala ale terčem kritiky politických oponentů, zejména stran sdružených v Čtyřkoalici a několika občanských iniciativ, které vyjadřovaly nespokojenost se stavem české politiky a společnosti. V roce 1999 politická krize a vzrůstající nespokojenost části ODS s Opoziční smlouvou vedla občanské demokraty k návrhu vytvoření

vlády „supervelké“ koalice, která měla být vytvořena ze všech demokratických parlamentních stran. Ale tento návrh byl také zamítnut a tak ČSSD pokračovala v činnosti menšinového kabinetu. V roce 2000 byla Opoziční smlouva doplněna o několik dodatků, které podmiňovali další toleranci sociálnědemokratické vlády – tzv. „toleranční patent“, který se týkal snižování deficitu státního rozpočtu na rok 2001 a 2002, společného stanoviska ČSSD a ODS pro vstup ČR do EU a především o změně volebního zákona v roce 2000 (viz výše). Zároveň také došlo k výměně několika ministrů. (Cabada, Šanc 2005).

Další volby do Poslanecké sněmovny se konaly v polovině června 2002 na základě nového a upraveného volebního systému. V těchto volbách opět zvítězila ČSSD se ziskem 30,2 % hlasů. Druhé místo obsadila ODS se ziskem necelých 25 % hlasů, po ní následovala KSČM se ziskem 18,5 % hlasů a Koalice, která byla složena ze stran KDU-ČSL a US-DEU a získala necelých 15 % hlasů. Zbylé strany se do Poslanecké sněmovny nedostaly. (Vodička, Cabada 2007). Volební výsledky stran, které se dostali do PS PČR dokládá graf 3 níže.

Graf 3: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny PČR v červnu 2002

Zdroj dat: ČSÚ⁸¹

Tyto volby se vyznačovaly dosud nejnižší volební účastí, protože k volebním urnám přišlo pouze 58 % oprávněných voličů. Také se tyto volby vyznačují velkým volebním neúspěchem pro ODS, protože v těchto volbách zaznamenala nejhorší volební

⁸¹ ČSÚ [online]. 2002 [cit. 2010-04-05]. Celkové výsledky voleb do PSPČR v roce 2002. Dostupné z WWW: <<http://www.volby.cz/pls/ps2002/ps2?xjazyk=CZ>>.

výsledek v celé své historii. Naopak KSČM v těchto volbách zaznamenala velký úspěch a byla také jedinou politickou stranou, která dokázala zvýšit své zisky v porovnání s volbami v roce 1998. Výsledkem byla skutečnost, že se počet komunistických poslanců zvýšil z 24 mandátů po volbách v roce 1998 na 41 mandátů po volbách v roce 2002. Rozdělení mandátů v Poslanecké sněmovně po volbách v roce 2002 bylo následovné: ČSSD 70 mandátů, ODS 58 mandátů, KSČM 41 mandátů a Koalice 31 mandátů (z toho 21 připadalo na KDU- ČSL, 8 mandátů na US-DEU a 2 mandáty na nezávislé kandidáty, kteří se přidružili ke klubu US). (Vodička, Cabada 2007). Po odchodu Miloše Zemana z vrcholové politiky se stal předsedou ČSSD Vladimír Špidla, kterého také prezident V. Havel pověřil sestavením nové vlády. (Cabada, Šanc 2005). „Ve shodě s předvolebními stanovisky V. Špidla nejednal s komunisty o případné většinové levicové vládě, ani o podpoře menšinové sociálně demokratické vlády (i když by ČSSD a KSČM ve Sněmovně disponovaly 111 mandáty). Nedošlo rovněž k vytvoření velké koalice s ODS (ČSSD a ODS by společně obsadily 128 poslaneckých křesel). Koaliční jednání probíhalo mezi ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU, které disponovaly se Sněmovně nejčetnější většinou 101 mandátů.“ (Cabada, Šanc 2005: 143). A tato koaliční dohoda mezi ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU byla uzavřena 9. července 2002. Ze sedmnácti ministerských křesel ČSSD obsadila jedenáct a zbylé dvě koaliční strany po třech. Tato Špidlova koaliční vláda získala ve Sněmovně důvěru počátkem srpna 2002. Tuto vládu podpořili koaliční poslanci, zatímco ODS a KSČM byla proti. (Cabada, Šanc 2005). Stranické složení Špidlovy vlády dokládá tabulka 6 níže.

Tabulka 6: Složení Špidlovy koaliční vlády instalované v červenci 2002

Strana	Počet a procento parlamentních křesel	Procento koaličních křesel	Počet a procento ministerských postů
ČSSD	70 (35 %)	69 %	11 (65 %)
KDU-ČSL	21 (10,5 %)	21 %	3 (17,5 %)
US-DEU	10 (5 %)	10 %	3 (17,5 %)
Celkem	101 (50,5 %)	100 %	17 (100 %)

Zdroj: Novák, Lebeda a kol.: 334

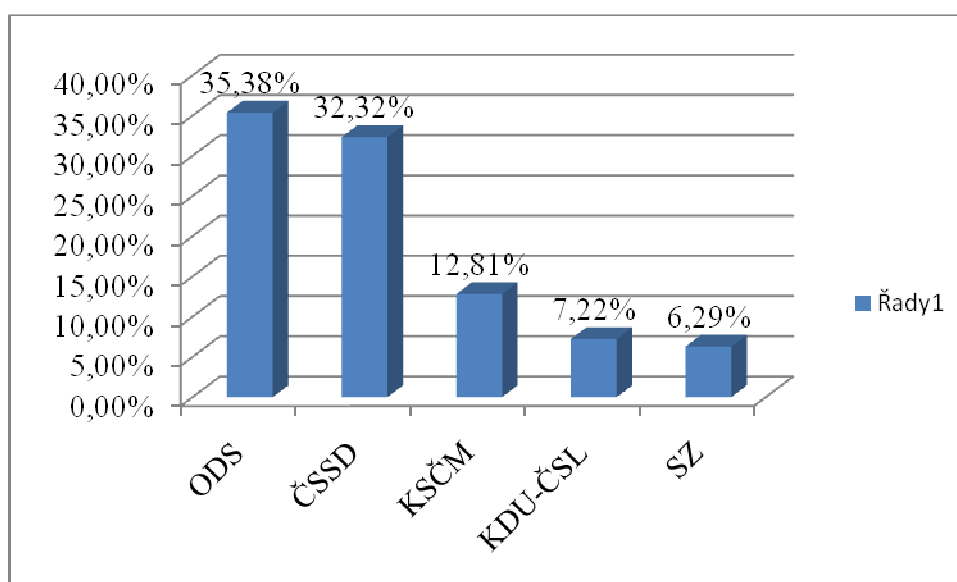
Špidlova vláda je první českou vládou, kde nejsilnější strana je proporčně reprezentována (65 % jejich ministerských postů téměř odpovídá 69 % jejich koaličních

mandátů v PS). Ale na druhou stranu je Špidlova koaliční vláda zranitelná z několika důvodů, zejména proto že má matematicky nejmenší možnou většinu 101 z 200 a je tedy na pospas nemoci nebo neúčasti svých poslanců, dále je ideologicky heterogenní. Za těchto okolností pak poslanci KSČM hrají velkou roli. (Novák, Lebeda a kol.). Za největší úspěch této vlády bylo považováno, že 1. května 2004 dovedla Českou republiku do Evropské unie. Ale poté bylo velké zklamání sociálních demokratů z výsledků prvních voleb do Evropského parlamentu v červnu 2004, kde získala pouze 8,8 % hlasů a obsadila pouze 2 mandáty z celkových 24 mandátů. Tato skutečnost vyvolala hlubokou vnitrostranickou krizi ČSSD, která ještě více vyvrcholila v srpnu 2004 odchodem Vladimíra Špidly z postu předsedy vlády i ČSSD. V obou funkcích jej následně nahradil Stanislav Gross, kterému se podařilo obnovit koalici ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU a získat pro ni důvěru v parlamentu. (Vodička, Cabada 2007). Od samého počátku své existence se Grossova koaliční vláda potýkala s vnitřními problémy, kdy docházelo k neshodám mezi premiérem a předsedou KDU-ČSL M. Kalouskem. Také část ČSSD považovala koaliční spolupráci s KDU-ČSL a US-DEU za nesprávnou a preferovala menšinovou vládu i za cenu spolupráce s KSČM. Za největšího reprezentanta tohoto názorového proudu můžeme považovat místopředsedu strany Zdeňka Škromacha. (Cabada, Šanc 2005). Další aféra, která vedla ke krizi, byla neschopnost premiéra Grosse vysvětlit původ peněz, z kterých pořídil koupi svého bytu. K výrazné kritice ze strany opoziční ODS se připojila rovněž KDU-ČSL, jejíž ministři na výzvu stranického vedení podali demisi a poté následovaly demise některých dalších členů vlády z různých politických stran. Ale jejich přijetí prezident republiky Václav Klaus odkládal s poukazem na nutnost řešit otázku, jaké budou další kroky politických stran v případě, že se vládní koalice rozpadne. V dubnu 2005 předseda vlády i ČSSD S. Gross na obě své funkce rezignoval, poté co prezident V. Klaus naznačil, že pověřením k sestavení vlády bude opět pověřen politik reprezentující ČSSD. Novým předsedou vlády se stal dosavadní ministr pro místní rozvoj Jiří Paroubek. Ten opět sestavil koalici ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU. Jiří Paroubek přinesl do ČSSD i do stranické politiky zásadní kvalitativní změnu, protože se až do jara roku 2006 nepostavil do čela strany. Do této doby byl předsedou strany Bohuslav Sobotka a teprve v květnu 2006 byl předsedou zvolen Jiří Paroubek. Jeho politický styl se zejména vyznačoval potlačováním vnitrostranické opozice, agresivní rétorikou namířenou hlavně proti ODS a také pragmatickým sblížováním s KSČM. Reakcí na toto sblížování ČSSD

s KSČM byla silná antikomunistická rétorika ODS a KDU-ČSL. Tímto byla společnost upozorňována na to, že volbou ČSSD přibližuje možnost podílu KSČM na vládnutí v zemi. (Vodička, Cabada 2007).

V dalších volbách, které se konaly v roce 2006, zvítězila ODS se ziskem 35,4 % hlasů a tím zaznamenala svůj nejlepší volební výsledek. Na druhém místě skončila ČSSD se ziskem 32,3 % hlasů, třetí KSČM získala 12,8 % hlasů a tím poklesla o více než 5 %, čtvrtá KDU-ČSL získala 7,2 % hlasů a poslední strana, která se dostala do Poslanecké sněmovny, byla Strana zelených se ziskem 6,3 % hlasů a toto lze považovat za velký úspěch této strany. (Vodička, Cabada 2007). Volební výsledky stran, které se dostaly do PS PČR dokládá graf 4 níže.

Graf 4: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny PČR v červnu 2006

Zdroj dat: ČSÚ⁸²

V těchto volbách volební systém, v němž se vykytují malé volební obvody znevýhodňující politické strany se ziskem nižším, než je 15 % hlasů způsobil, že volební výsledky bylo možné považovat za patové, tzn. 100 mandátů pro spojení ODS, KDU-ČSL a Strany zelených a 100 mandátů pro spojení ČSSD a KSČM. Poté probíhala náročná a komplikovaná jednání mezi představiteli parlamentních stran. Vedení ČSSD v čele s předsedou J. Paroubkem usilovalo o vytvoření tzv. velké koalice ČSSD a ODS, ale tuto variantu předseda ODS Mirek Topolánek zavrhl. ODS usilovala o sestavení vlády s KDU-ČSL a Stranou zelených a snažila se získat podporu ČSSD,

⁸² ČSÚ [online]. 2006 [cit. 2010-04-05]. Celkové výsledky voleb do PSPČR v roce 2006. Dostupné z WWW: <<http://www.volby.cz/pls/ps2006/ps2?xjazyk=CZ>>.

která měla převzít řídicí funkce v Poslanecké sněmovně. Překvapivý obrat ale vneslo do jednání prohlášení předsedy KDU-ČSL M. Kalouska, který podporoval vznik menšinové vlády ČSSD a jeho strany s tichou podporou KSČM. Ale vnitrostranická revolta smetla M. Kalouska i další dlouholeté členy vedení KDU-ČSL a do čela strany se na přelomu let 2006/2007 postavil starosta Vsetína a senátor Jiří Čunek. Když poprvé Mirek Topolánek předstoupil před Poslaneckou sněmovnu s vládou ODS doplněnou o šest nestranických odborníků, jeho vláda důvěru nezískala. Poté ho prezident V. Klaus opět pověřil sestavením vlády. Tentokrát M. Topolánek dovedl koaliční vyjednávání s představiteli KDU-ČSL a Strany zelených do konce. Díky dvěma poslancům ČSSD Melčáka a Pohanky, kteří se nezúčastnili hlasování o důvěře, byla vyslovena důvěra koaliční vládě M. Topolánka až 19. ledna 2007. (Vodička, Cabada 2007). Tato vláda byla ale u moci pouze dva roky, protože na konci března roku 2009 kabinet M. Topolánka neobstál při pátém hlasování o nedůvěře v Poslanecké sněmovně. Opozice pro svůj návrh získala potřebných 101 hlasů, protože vedle sociálních demokratů a komunistů se pro nedůvěru vyjádřili také Jan Schwippel a Vlastimil Tlustý z ODS a dvě bývalé členky Strany zelených Olga Zubová a Věra Jakubková.⁸³ Poté v květnu 2009 prezident Václav Klaus jmenoval úřednickou vládu Jana Fischera, která v Poslanecké sněmovně důvěru získala. Členy nového kabinetu nominovaly ODS, ČSSD a Strana zelených a měla celkem 17 členů.⁸⁴ Nejdříve měla tato úřednická vláda vést zemi do předčasných parlamentních voleb, které se měly konat na podzim roku 2009, ale díky vyjádření Ústavního soudu, který zrušil volby vyhlášené prezidentem na polovinu října, se předčasné volby nakonec neuskutečnily a nové volby byly vypsány až na konec května loňského roku.⁸⁵

V těchto volbách získalo zastoupení celkem pět stran, ale došlo k zásadní proměně struktury volebních výsledků. Z prvních proměn můžeme uvést, že se do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR nedostaly dvě politické strany, které v předchozím funkčním období disponovaly poslaneckými mandáty. Šlo o strany: tradiční KDU-ČSL a Strana zelených. Další proměna nastala, kdy dvě hlavní politické

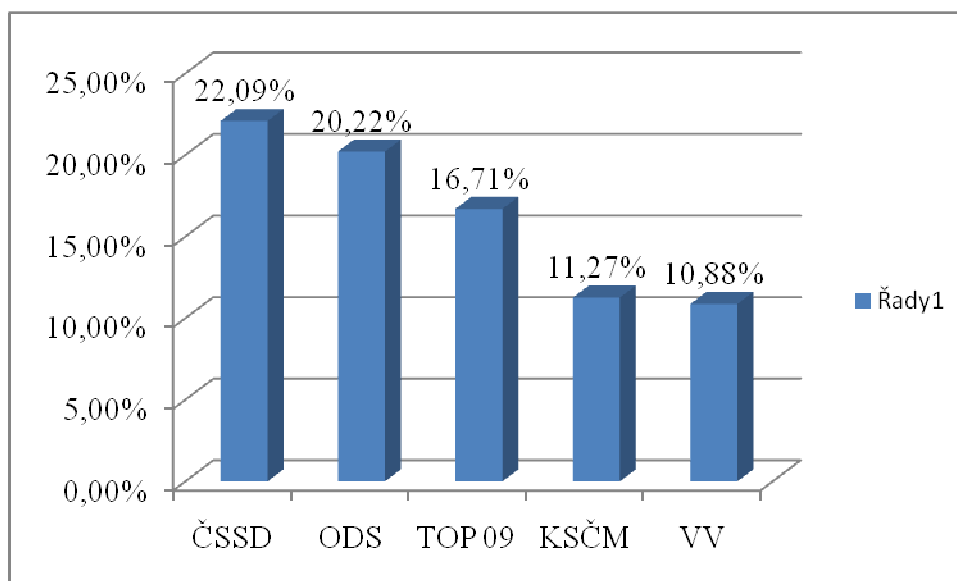
⁸³ Zpravy.rozhlas.cz [online]. 25.3.2009 [cit. 2011-04-09]. Sněmovna vyslovila nedůvěru vládě Mirka Topolánka. Dostupné z WWW: <http://www.rozhlas.cz/zpravy/domaci/_zprava/562801>.

⁸⁴ Blesk.cz [online]. 8.5.2009 [cit. 2010-04-04]. Prezident jmenoval úřednickou vládu Jana Fischera. Dostupné z WWW: <<http://www.blesk.cz/clanek/zpravy-domaci-politika/114886/prezident-jmenoval-urednickou-vladu-jana-fischera.html>>.

⁸⁵ PINK, Michal; VALTEROVÁ, Aneta. *Středoevropské politické studie* [online]. 2010 [cit. 2011-04-09]. Volby do Poslanecké sněmovny ČR 2010 a jejich alternativní výstupy. Dostupné z WWW: <<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=414>>.

strany ODS a ČSSD dostaly historicky nejnižší počet odevzdaných hlasů (každá mírně přes 20 %). Další změnou bylo, že do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR zasedli dvě nové politické strany, a to: Věci veřejné a TOP 09 podporované Starosty, kterou založila část bývalých politiků křesťanských demokratů. Dále došlo k propadnutí většího množství hlasů, které byly odevzdány „méně úspěšným stranám“.⁸⁶ Tyto volby sice vyhrála ČSSD s 22,09 % počty hlasů (56 mandátů), ale ke složení vládního kabinetu prezident republiky Václav Klaus pověřil předsedu strany ODS Petra Nečase, která skončila na druhém místě s 20,22 % počty hlasů (53 mandátů), což bylo také další změnou v historii voleb do Poslanecké sněmovny. Na třetím místě se umístila nová strana TOP 09 s 16,71 % počty hlasů (41 mandátů), na čtvrtém místě se umístila tradiční KSČM s 11,27 % počty hlasů (26 mandátů) a poslední stranou, která se dostala do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, byla strana Věci veřejné s 10,88 % počty hlasů (24 mandátů).⁸⁷ Volební výsledky stran, které se dostaly do PS PČR dokládá graf 5 níže.

Graf 5: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny PČR v květnu 2010

Zdroj dat: ivolby.cz⁸⁸

⁸⁶ PINK, Michal; VALTEROVÁ, Aneta. *Středoevropské politické studie* [online]. 2010 [cit. 2011-04-09]. Volby do Poslanecké sněmovny ČR 2010 a jejich alternativní výstupy. Dostupné z WWW: <<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=414>>.

⁸⁷ *Ivolby.cz* [online]. 2010 [cit. 2011-04-09]. Výsledky - volby 2010 do Poslanecké sněmovny PČR. Dostupné z WWW: <<http://ivolby.cz/vysledky-voleb>>.

⁸⁸ *Ivolby.cz* [online]. 2010 [cit. 2011-04-09]. Výsledky - volby 2010 do Poslanecké sněmovny PČR. Dostupné z WWW: <<http://ivolby.cz/vysledky-voleb>>.

I nyní probíhala jednání mezi představiteli parlamentních stran. I když ČSSD z posledních voleb vzešla jako vítěz, tak se sestavením nové vlády, jak již bylo výše zmíněno, byla pověřena druhá ODS. Po odstoupení předsedy strany ODS M. Topolánka se do čela strany dostal první místopředseda Petr Nečas. I když prezident Václav Klaus očekával, že sociální demokracie bude bojovat za to, aby jako první sestavovala vládu, tak hned po vyhlášení výsledků voleb odstoupil předseda strany J. Paroubek a do čela strany se dostal první místopředseda Bohuslav Sobotka, ale ten na vyjednávání s prezidentem, s ODS i s dalšími stranami nestačil.⁸⁹ Prezident chtěl, aby byl nalezen životaschopný projekt budoucí vlády a k tomu měl blíže předseda strany ODS P. Nečas než vítězná ČSSD s lídrem B. Sobotkou. Jako předcházející volby ODS vyloučila koalici s ČSSD i s KSČM. Nejdříve se spekulovalo o tom, že by ODS a TOP 09 utvořili menšinovou vládu podporovanou Věci veřejnými, ale poté se nakonec zástupci stran ODS, TOP 09 a VV dohodli na vytvoření vládní koalice, což také vedlo prezidenta Václava Klause jmenovat premiérem předsedu ODS Petra Nečase. Tato Nečasova vláda je zatím nejsilnější vládou v dějinách ČR, která je opřena o hlasy 118 poslanců, což není daleko ke změně Ústavy, jelikož jí chybí 2 hlasy poslanců.⁹⁰ Nový vládní kabinet předstoupil před Poslaneckou sněmovnu dne 10. srpna 2010, kde mu byla vyslovena důvěra od všech poslanců koaličních stran, tzn. převaha 118 ku 82 hlasům a nikdo z poslanců se nezdržel hlasování.⁹¹

Další volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR by se měly konat v roce 2014, pokud ovšem opět nepadne vláda v čele s premiérem Petrem Nečasem, jak už se od doby vzniku samostatné ČR stalo dvakrát a nevyhlásí se předčasné volby. Zatím se opozice o nevyslovení důvěry vládě v čele s premiérem P. Nečasem pokusila jednou a neúspěšně. Ale brzy se opozice pokusí vyslovit nedůvěru vládě podruhé, protože vyvrcholila vládní krize v důsledku skandálu napojení soukromé bezpečnostní agentury na jednu z koaličních stran Věci veřejné.

⁸⁹ *I-spigl* [online]. 29.6.2010 [cit. 2011-04-09]. Špatné prognózy a chyby politiků, nevýrazná ČSSD. Dostupné z WWW: <http://ispigl.blogspot.com/2010_06_01_archive.html>.

⁹⁰ *Novinky.cz* [online]. 2.6.2010 [cit. 2011-04-09]. Klaus si zve Nečase na Hrad, mohl by ho jmenovat premiérem. Dostupné z WWW: <<http://www.novinky.cz/domaci/202098-klaus-si-zve-necase-na-hrad-mohl-by-ho-jmenovat-premierem.html>>.

⁹¹ *Lidovky.cz* [online]. 10.8.2010 [cit. 2011-04-09]. Vláda dostala důvěru. Opozice před tím hodiny řečnila. Dostupné z WWW: <http://www.lidovky.cz/vlada-dostala-duveru-opozice-pred-tim-hodiny-recnila-pck-/ln_domov.asp?c=A100810_134343_ln_domov_mev>.

6 Neuskutečněná volební reforma v České republice

Už deset let uběhlo od přijetí zásadní novely zákona o volbách do Parlamentu ČR, která razantním způsobem měla reformovat volební systém do Poslanecké sněmovny. Ale zhruba po půl roce byla volební reforma zamítnuta Ústavním soudem, který zrušil většinu jejich podstatných součástí. Proto již několik let Česká republika nemá většinovou, stabilní a akceschopnou vládu. Chování našich vlád není v důsledku toho ani dostatečně razantní ani příliš odpovědné.⁹² Od prvních voleb samostatné České republiky v roce 1996 se vystřídaly čtyři vlády, ale ani jednou nenastal případ, kdy by byly všechny tři zmíněné atributy naplněny. (Novák, Lebeda a kol.).

Volby v roce 1996 s sebou přinesly první období nestabilní a neakceschopné vlády. První menšinová vláda Václava Klause s 99 poslanci ve sněmovně vydržela zhruba rok a půl, protože vládní krize z konce roku 1997 tuto vládu definitivně položila. Poté následovala série nestandardních kroků, která začínala vznikem Tošovského vlády a končila zkrácením volebního období a následným vypsáním předčasných voleb pomocí speciálního ústavního zákona. Ale ani předčasné volby v roce 1998 situaci nevyřešily a většinovou vládu nepřinesly. Jejich výsledek, který byl na první pohled velice slibný, nebyl schopen zajistit stabilní exekutivu pro následující čtyřleté volební období. Produktem této situace byl další nestandardní krok, tzv. „opoziční smlouva“ a poté další menšinová vláda Miloše Zemana. Na jednu stranu sice byla stabilní díky opoziční smlouvě, ale na druhou stranu nebyla akceschopná, protože menšina 76 poslanců v Poslanecké sněmovně znemožňovala samostatně odpovědnou vládní politiku. (Novák, Lebeda a kol.).

Jediný významný pokus o volební reformu, která by měla ambici zabezpečit většinovou, stabilní a akceschopnou vládu, a která byla připravovaná pro následující volby, proběhla v období let 1998 - 2002. O tuto volební reformu se pokusily dvě silné strany ODS a ČSSD. Tento dlouho a těžko hledaný kompromis, který byl schválený Sněmovnou i Senátem měl ale řadu odpůrců. (Novák, Lebeda a kol.). Ale tento přijatý volební systém, jak už bylo výše zmíněno, byl zrušen Ústavním soudem, protože byl v rozporu s článkem 18 Ústavy ČR, který stanoví zásadu poměrného

⁹² *Cevro* [online]. 2001 [cit. 2010-04-05]. Reforma volebního systému aneb rok poté. Dostupné z WWW: <http://www.cevro.cz/dwn/10139/10156_D_cs_cevro_02_2001.pdf>.

zastoupení do Poslanecké sněmovny. Tím toto rozhodnutí do budoucna zablokovalo veškeré snahy o posílení většinových prvků našeho proporčního volebního systému. Je tomu tak mimo jiné proto, že politici nevědí, jak v dané věci postupovat, aby opět nebyli v rozporu s tehdejšími rozhodnutími Ústavního soudu.⁹³

Po zamítnutí volební reformy Ústavním soudem neměla Česká republika žádný volební systém, protože původní volební systém už neplatil a nový ještě neexistoval. Na poslední chvíli byl přijat kompromis, který měl vyhovovat většině parlamentních stran. Tento kompromis na jednu stranu žádné parlamentní straně nevedl, ale na druhou stranu také nic výrazného nezměnil. Zachoval si prakticky identický vliv na stranický systém, jako měl volební systém předchozí, proto nebylo překvapením, že volby v roce 2002 nic nezměnily a opět přinesly téměř patovou situaci. Sice se podařilo sestavit většinovou vládu tří koaličních stran, ale ta se však opírala o nejtěsnější možnou většinu 101 poslanců. (Novák, Lebeda a kol.).

V situaci, kdy byly ustanoveny tři po sobě jdoucí menšinové vlády, se nejsilnější parlamentní strany ČSSD a ODS zavázaly k reformním krokům v rámci svých dohod. Proto sestavily společnou komisi, která se začala zabývat změnou volebního systému. Výsledná opatření měla vést hlavně ke stabilizaci výkonné moci, a proto se mělo jednat o takový stav, kdy po volbách nebude problém sestavit akceschopnou vládu s většinovou podporou v Poslanecké sněmovně a s dlouholetou perspektivou jejího fungování. Hledání společného kompromisu ČSSD a ODS ale nebylo vůbec snadné a trvalo zhruba polovinu volebního období. Proto se v roce 2000 volební reforma z dílny opozičně smluvních stran stala jedním z nejžhavějších politických témat a také sklídila velkou vlnu kritiky. (Novák, Lebeda a kol.).

Autoři nové reformy volebního systému sice zachovali princip poměrného zastoupení, ale změnili všechny čtyři klíčové proměnné volebního systému: volební formuli, počet skrutinií, velikost volebních obvodů a uzavírací klauzuli. (Novák, Lebeda a kol.).

Prvním krokem bylo, že by volební kraje neměly přesáhnout hranice administrativních krajů a měly by být složeny z okresů. Volební kraje by měly být z původních 8 volebních krajů zvětšeny na 35 volebních krajů, přičemž hlavní město Praha by mělo být rozděleno na čtyři volební kraje a města Brno

⁹³ KUBÁT, Michal. *Revuepolitika* [online]. 20.5.2008 [cit. 2010-04-05]. Volební reforma opět na scéně. Dostupné z WWW: <<http://www.revuepolitika.cz/clanky/307/volebni-reforma-opet-na-scene>>.

a Ostrava by tvořila po jednom volebním kraji.⁹⁴ Mandáty by měly být volebním obvodům přisuzovány stejným způsobem, jak tomu bylo dříve, tzn. po skončení hlasování podle volební účasti prostřednictvím Hareovy formule. V případě starého volebního systému byl nejmenším volebním obvodem Jihočeský kraj – 14 mandátů, zatímco největším byl Jihomoravský kraj – 41 mandátů. To by v případě nové reformy v nejmenších volebních obvodech nikdy neklesly pod 4 mandáty a největší obvody by neměly přesáhnout 8 mandátů, pokud by teda nebyla překročena větší volební účast, než v ostatních obvodech. Toto je patrné v následující tabulce níže. (Novák, Lebeda a kol.).

Tabulka 7: Počty volebních obvodů podle množství přidělených mandátů

	4 mandáty	5 mandátů	6 mandátů	7 mandátů	8 mandátů
Počet obvodů	2	14	14	2	3

Zdroj: Novák, Lebeda a kol.: 353

V další následující tabulce je patrné, že poměr mezi nejmenším a největším volebním obvodem udává míru rozdílnosti velikostí volebních obvodů a čím menší je druhé číslo, tím více jsou si obvody svou velikostí blízké. (Novák, Lebeda a kol.).

Tabulka 8: Porovnání velikostí volebních obvodů (srovnání vytvořeno na základě výsledků voleb z roku 1998)

	Počet volebních obvodů	Průměrná velikost obvodu M_{av}	Efektivní velikost obvodu M'	Nejmenší velikost obvodu M_{min}	Největší velikost obvodu M_{max}	Poměr nejmenší: největší volební obvod
Původní systém	8	25	28,1	14	41	1: 2,93
Reforma	35	5,7	5,9	4	8	1: 2

Zdroj: Novák, Lebeda a kol.: 352

⁹⁴ KOSTELECKÝ, Tomáš. *Sociologický ústav AV ČR* [online]. 2000 [cit. 2010-04-05]. Navrhované změny volebního zákona vzešlé z dodatků "opoziční smlouvy" v roce 2000 a jejich možné důsledky . Dostupné z WWW: <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/77b7042da54f641f66b59fee06f0ed8bede39041_377_299KOSTE.pdf>

Těchto 35 malých volebních obvodů, ještě s volební formulí a uzavírací klauzulí, se staly největším bodem kritiky tohoto nového volebního systému. Hlavně jeho odpůrci považovali samotné malé volební obvody za neúměrný „většinový prvek“ nebo dokonce příčinu toho, že tento systém přestává být systémem poměrným. (Novák, Lebeda a kol.). „V kombinaci s modifikovanou D’Hondtovou metodou modelové výpočty skutečně prokázaly výrazné posílení zisků velkých stran na úkor stran menších. Další modelové výpočty, za použití jiných volebních formulí, však přinesly zcela odlišné výsledky. Dělitelé Sainte-Lague a Dánský jasně prokázali, že 35 volebních obvodů nemusí vést za každých okolností ke zvýhodnění velkých stran. O děliteli Sainte-Lague lze říci, že pomáhá malým a středně silným stranám; v takto malých obvodech ale pouze středním stranám (v tomto případě KSČM na úkor nejmenší US). Dánský dělitel výrazně zvyšuje zisky malým stranám na úkor stran nejsilnějších; v takto malých obvodech navíc i stranám středně velkým. Obě zmíněné metody stojí přesně na opačné straně pomyslné škály volebních formulí, než modifikovaný D’Hondt nebo Imperiali, které oba posilují zisky velkých stran.“ (Novák, Lebeda a kol.: 353). V tabulce níže je patrné, že malé volební obvody nemusejí vždycky zaručit zvýhodnění silných stran. (Novák, Lebeda a kol.).

Tabulka 9: Porovnání vybraných modelových výpočtů provedených ve 35 obvodech a skutečného výsledku voleb z roku 1998

	ČSSD	ODS	KSČM	KDU-ČSL	US
Skutečný výsledek	74	63	24	20	19
Modifikovaný D’Hondt/ 35 obvodů	101	88	4	6	1
Sainte-Lague/ 35 obvodů	75	62	30	20	13
Dánský dělitel/ 35 obvodů	65	52	34	23	26

Zdroj: Novák, Lebeda a kol.: 353

Lze říci, že v tomto případě mají takto malé volební obvody významný vliv na „znečištění“ poměrné volby, ale ne však na směr, kterým se případná disproporce bude ubírat. Kdyby byly volební obvody ještě menší, dalo by se předpokládat, že by se „většinový“ efekt projevil výrazněji i za současného použití formulí jinak zvýhodňujících malé strany. (Novák, Lebeda a kol.).

Dalším krokem byla změna volební formule. Z jednotlivých typů volebních dělitelů byly při tvorbě nového volebního zákona diskutovány hlavně D'Hondtův dělitel, který byl navrhován nejsilnější stranou ČSSD a dále dělitel Imperiali, který byl navrhován druhou nejsilnější stranou ODS. Tento dělitel Imperiali se liší v prvním čísle volebního dělitele. D'Hondtův dělitel používá číselnou řadu celých čísel 1,2,3..., zatímco dělitel Imperiali používá řadu celých čísel bez jedničky, tj. 2,3,4... D'Hondtův dělitel také méně preferuje větší politické strany než dělitel Imperiali. Ten však nesplňoval základní politické zadání vytvoření většinové koalice z jedné velké a jedné malé strany ve volbách v roce 1996 a 1998. V rámci diskuzí pak komise zástupců ČSSD a ODS dospěla ke kompromisu navrženému Zdeňkem Koudelkou, kdy řada dělitelů měla začínat číslem 1,4 a poté už pokračovala celými čísly 2,3,4... Nakonec v závěru jednání bylo přistoupeno na to, že prvním dělitelem bude číslo 1,42 jako nahoru zaokrouhlená odmocnina ze dvou. Tento kompromis byl označen pracovním jako Koudelkova metoda a v tolerančních dohodách byl označen jako vyrovnávací d'Hondt. Komise došla k novému volebnímu děliteli samostatně a nebylo jí známo, že by se tento volební dělitel někde používal, ale vzhledem k velké variabilitě volebních dělitelů to však nelze vyloučit. Zákonodárci také rozhodli, že tento nový dělitel bude používán nejen při volbách do Poslanecké sněmovny, ale bude také používán při volbách do zastupitelstev krajů a obcí.⁹⁵

Dalším krokem byla změna počtu skrutinií. Hagenbach-Bischoffova formule, která byla užívána v původním volebním systému, patřila mezi volební kvocienty a byla užita ve dvou skrutiniích, zatímco modifikovaný d'Hondt je volebním dělitelem, který vždy používá pouze jedno skrutinium. Rozdělování mandátů ve dvou skrutiniích by obecně mělo být více proporční, protože hlasy které propadnou v prvním skrutiniu, jsou přesunuty do druhého skrutinia, kde se rozdělují zbylé mandáty. Užitím modifikovaného d'Hondova dělitele bylo odstraněno druhé skrutinium,

⁹⁵ KOUDELKA, Zdeněk. *Cep* [online]. 22.2.2002 [cit. 2010-04-05]. Prezident a změna volebního systému. Dostupné z WWW: <<http://www.cepin.cz/cze/prednaska.php?ID=154>>.

které bylo pouze na celostátní úrovni. Tímto také byly odstraněny určité slabiny starého zákona související se způsobem sestavování kandidátek pro druhé skrutinium. Ale na druhé straně se jednalo o další krok, který zvyšoval disproporcionalitu volebního systému. (Novák, Lebeda a kol.).

Dalším krokem byla změna uzavírací klauzule. Původní volební systém předepisoval 5 % klauzuli pro jednotlivé politické strany, 7 % pro dvoučlenné koalice, 9 % pro tříčlenné koalice a 11 % pro čtyřčlenné a vícečlenné koalice. V novém volebním systému uzavírací klauzule, pro postup do prvního skrutinia pro jednu politickou stranu zůstala stejná, tzn. 5 %. Ale zatímco se změnila uzavírací klauzule pro koalice. Pro dvoučlenné koalice byla uzavírací klauzule 10 %, pro tříčlenné 15 % a pro čtyřčlenné a vícečlenné 20 %. Podle tvůrců reformy měla být takováto klauzule zbraní proti „obcházení“ volebního zákona, tzn. účelovému spojování se do předvolebních koalic. Tak by v Poslanecké sněmovně mohly zasednout i velmi malé politické strany, které by jinak samostatně neměly absolutně žádnou šanci. Toto bylo jednou klíčovou vlastností nového systému, která spočívala ve výjimečně vysoké míře motivace stran k předvolební spolupráci. Jediná tato změna zůstala Ústavním soudem nedotčena, a proto platí i v současném volebním zákoně. (Novák, Lebeda a kol.).

Další změna, která se týkala nového volebního systému, byl tzv. přirozený práh. I kdyby politická strana překonala uzavírací klauzuli, neměla by ještě zdaleka vyhráno, protože by k získání mandátu musela v každém volebním obvodu překročit tzv. přirozený práh. Ten je dán nejen velikostí volebního obvodu, ale také zvyšován prvním dělitelem 1,42 modifikovaného D'Hondtovou formulí. Můžeme říci, že přirozený práh je takové procento hlasů, které je dostačující k zisku jediného mandátu např. v pětimandátovém volebním obvodu, je to procento hlasů, které je potřebné k zisku pátého mandátu a který bude zároveň pro stranu v daném obvodu jediným. Na jednu stranu výše přirozeného prahu souvisí s velikostí volebních obvodů a na druhou stranu souvisí s matematickou formulí a vzájemnou poměrností velikosti stran. V následující tabulce jsou patrné hodnoty přirozených prahů, které jsou zjištěny na modelech volebních výsledků z roku 1996 a 1998. (Novák, Lebeda a kol.)

Tabulka 10: Reálné hodnoty přirozených prahů

Model voleb 1996	Celá ČR	Velikosti obvodu				
		M=4	M=5	M=6	M=7	M=8
Průměrný práh	13,15 %	16,63 %	14,58 %	12,61 %	11,84 %	10,10 %
Nejvyšší práh	19,19 %	19,19 %	16,86 %	14,16 %	13,00 %	10,93 %
Nejnižší práh	9,51 %	14,09 %	12,57 %	11,35 %	10,68 %	9,51 %
Počet obvodů	35	2	14	14	2	3
Model voleb 1998	Celá ČR	Velikosti obvodu				
		M=4	M=5	M=6	M=7	M=8
Průměrný práh	13,93 %	17,61 %	15,43 %	14,07 %	11,75 %	10,80 %
Nejvyšší práh	18,87 %	18,87 %	17,04 %	15,38 %	12,48 %	11,14 %
Nejnižší práh	10,49 %	16,34 %	14,46 %	12,65 %	11,02 %	10,49 %
Počet obvodů	35	2	14	14	2	3

Zdroj: Novák, Lebeda a kol.: 359

Pro naše srovnání je příznivé, že počet obvodů, které rozdělují stejný počet mandátů, zůstaly v obou volbách stejné, i když se vždy nejednalo o stejné konkrétní obvody. První sloupec „celá ČR“ udává v obou případech průměrný přirozený práh pro dané volby a vypočtený na základě přirozených prahů ze všech 35 volebních obvodů. Pod ním je hodnota nejvyššího přirozeného prahu, který se v daných volbách vyskytl a o řádek níže je hodnota nejnižšího přirozeného prahu vůbec. Sloupce jsou rozděleny podle velikosti volebních obvodů. Z tabulky je patrné, že nejvyšších hodnot přirozený práh dosahuje vždy v nejmenších, tzn. čtyřmandátových obvodech a se vzrůstajícím počtem rozdělovaných mandátů se výše přirozeného prahu snižuje. Celkově se jedná o velmi vysoké hodnoty přirozeného prahu a to také bylo dáno snahou

tvůrců o co nejsilnější většinový efekt. V případě, že by do voleb vstupovalo větší množství politických stran, tak by byly hodnoty přirozených prahů o něco nižší, ale jejich důsledky poté „razantnější“. Ale po určité krystalizaci stranického systému, která by se projevila snížením počtu kandidujících stran a také jejich větší silou, by bylo možné předpokládat opak. Hodnoty přirozeného prahu by asi mírně rostly, ale jejich význam by se snižoval. Silným stranám by ale mírně vzrůstající hodnoty vůbec nevadily. Tento jev by možná mohl prohloubit dlouhodobý účinek volebního systému. (Novák, Lebeda a kol.)

Dne 15. července 2000 podepsal prezident republiky Václav Havel návrh na zrušení některých ustanovení tohoto nového volebního zákona, který byl přijat Parlamentem na návrh vlády iniciované dvěma nejsilnějšími stranami ČSSD a ODS. Prezident republiky nesouhlasil se zvětšením volebních obvodů z 8 na 35, dále se zavedením systému nového volebního dělitele, stanovením minimálního přidělu mandátů pro volební obvod na 4 a zavedením jednotné uzavírací klauzule pro strany ve výši 5 %. Proto se obrátil na Ústavní soud, aby tyto požadavky přehodnotil. Dne 17. července 2000 byl tento návrh doručen Ústavnímu soudu a tímto dnem bylo zahájeno řízení. Dne 22. srpna 2000 dal vyjádření k návrhu obhajující vůli Parlamentu tehdejší předseda Poslanecké sněmovny Václav Klaus. Později podala také skupina senátorů návrh na zrušení části tohoto zákona. A jak už bylo výše zmíněno, nakonec byla tato novela zákona zrušena Ústavním soudem.⁹⁶

⁹⁶ KOUDELKA, Zdeněk. *Cep* [online]. 22.2.2002 [cit. 2010-04-05]. Prezident a změna volebního systému. Dostupné z WWW: <<http://www.cepin.cz/cze/prednaska.php?ID=154>>.

7 Závěr

Kdybych se ohlédla kolem sebe, tak nejenom mně, ale i určitě mnoha dalším lidem není lhostejné, co se v poslední době děje na české politické scéně. Ale není divu. Vždyť dnešní česká politická scéna ještě zatím nenašla žádný vhodný volební systém, podle kterého by se volilo do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR a podle kterého by se ustanovila silná a akceschopná vláda. Stačí si vzpomenout na volby v roce 2006, kdy nastala tzv. patová situace 100 mandátů pro pravici a 100 mandátů pro levici. Poté nastolení vlády s těsnou většinou, která dostala důvěru až půl roku po volbách, a která se u moci udržela pouze dva roky a následovalo zvolení nové a tzv. „úřednické vlády“. Ale tato situace nenastala v České republice poprvé. Od vzniku samostatné České republiky ještě nebyla žádná vláda, která by mohla akceschopně vládnout. Jednalo se o vlády menšinové nebo s těsnou většinou, které byly velice labilní. Snad teprve až loňské volby přinesly zvrát, kdy sice vyhrála ČSSD, ale vládu nakonec sestavovala druhá ODS, která poprvé v historii samostatné ČR sestavila vládu s přesvědčivou většinou 118 hlasů, ale jestli se i přesto udrží u moci a bude schopna akceschopně vládnout, to ukáže čas. I přesto, že už se opozice pokusila vyslovit nedůvěru této vládě jednou a neúspěšně, tak se brzy pokusí vyslovit nedůvěru této vládě podruhé, protože vyvrcholila vládní krize v důsledku skandálu napojení soukromé bezpečnostní agentury na jednu z koaličních stran Věci veřejné.

I když se v roce 2000 dvě nejsilnější strany ODS a ČSSD pokusily o změnu a reformu volebního systému, který by byl použit pro nadcházející volby v roce 2002, ale tento pokus byl neúspěšný. Tato reforma byla zamítnuta Ústavním soudem, protože nebyla v souladu s Ústavou ČR. A pro změnu Ústavy ČR by musela hlasovat minimálně tří pětinová většina poslanců, což se zatím žádné vládě nepodařilo.

Po těchto situacích by určitě nejen každý český volič, ale i česká politická scéna reformu volebního systému uvítala, kdy by byla nastolena silná a akceschopná vláda.

V první části této práce jsem se zaměřila nejen na definici volebního systému, kde jsem se pokusila rozebrat jeho rozdělení a jeho proměnné a jejich vliv přepočtu na mandáty, ale také na definici svobodných voleb, politické strany a stranického systému, které jsou úzce spjaté s volebním systémem a společně vytváří celý politický systém. V této části mi šlo o to, aby každý pochopil vliv volebního systému na politický systém a na jeho následný vývoj. V druhé části této

práce jsem se pokusila stručně rozebrat vývoj volebního systému během první Československé republiky, jelikož to mělo a má vliv na vývoj současného volebního systému do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. Z této doby byla převzata např. zásada rovného, přímého a tajného volebního práva, dále přepočítávání hlasů na mandáty na základě poměrného systému a přidělování mandátů v 1. skrutiniu na úrovni jednotlivých volebních krajů, návrat k tzv. multipartismu, kdy se na moci ve státě podílí více politických stran apod. V další části jsem se stručně ohlédla za historií volebních systémů od roku 1938 do roku 1992, a jaký to mělo vliv na politický systém v té době. I když se ještě do voleb roku 1948 volilo podle zásady poměrného zastoupení, tak po těchto volbách byl volební systém změněn na většinový a systém poměrného zastoupení byl opět obnoven až po roce 1990. A systém vedl k tzv. monopartismu, kdy se na moci podílela jedna strana. V další a hlavní části jsem se pokusila rozebrat vývoj a změny volebního systému po vzniku samostatné České republiky, kde jsem se zaměřila na volební zákon a volební systém z roku 1995 a poté na novelizaci volebního zákona a volebního systému z roku 2000. A dále jaké měly tyto změny dopad při utváření vlád od roku 1992 do současnosti. I když se první volby po vzniku samostatné České republiky konaly až v roce 1996, tak do té doby ještě vládla „federální“ vláda v čele s V. Klausem. V poslední části jsem se pokusila rozebrat neuskutečněnou volební reformu z let 1998 – 2002, kterou připravily dvě nejsilnější strany ODS a ČSSD. Zde jsem se zabývala zejména hlavními proměnnými, proč tato reforma nebyla přijata a co se z ní popřípadě zachovalo.

Seznam použité literatury:

Seznam knižní literatury:

- Adamová, K. – Křížkovský L. (1997): Politologie, Codex Bohemia, ISBN 8085963221
- Antoš, M. (2008): Principy voleb v ČR (doplněno o srovnání se státy EU), Linde Praha, ISBN 9788072017348
- Broklová, E. (1992): Československá demokracie – politický systém ČSR 1918-1938, Sociologické nakladatelství SLON Praha, ISBN 8090105963
- Cabada, L. – Kubát, M. a kol.(2007): Úvod do studia politické vědy, Plzeň, Aleš Čeněk, ISBN 9788073800765
- Cabada, L. – Šanc, D. (2005): Český stranický systém ve 20. století, Plzeň, Aleš Čeněk, ISBN 8086898504
- Novák, M. – Lebeda, T. a kol.: Volební a stranické systémy ČR v mezinárodním srovnání, Aleš Čeněk, ISBN 8086473880
- Říchová, B. (2002): Úvod do současné politologie – srovnávací analýza demokratických politických systémů, Portál, ISBN 8071786284
- Vodička, K. – Cabada, L. (2007): Politický systém ČR – historie a současnost, Portál, ISBN 9788073673376

Studie:

- KOSTELECKÝ, Tomáš. *Sociologický ústav AV ČR* [online]. 2000 [cit. 2010-04-05]. Navrhované změny volebního zákona vzešlé z dodatků "opoziční smlouvy" v roce 2000 a jejich možné důsledky . Dostupné z WWW: <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/77b7042da54f641f66b59fee06f0ed8bede39041_377_299KOSTE.pdf>.
- KOUDELKA, Zdeněk. *Cep* [online]. 22.2.2002 [cit. 2010-04-05]. Prezident a změna volebního systému. Dostupné z WWW: <<http://www.cepin.cz/cze/prednaska.php?ID=154>>.
- KUBÁT, Michal. *Revuepolitika* [online]. 20.5.2008 [cit. 2010-04-05]. Volební reforma opět na scéně. Dostupné z WWW: <<http://www.revuepolitika.cz/clanky/307/volebni-reforma-opet-na-scene>>.

KUKLÍK, Pavel; BAXA, Josef. *ČSÚ Olomoucký kraj* [online]. 2005 [cit. 2010-04-03]. Metody pro přepočítání hlasů na mandáty používané v ČR ve volbách od roku 1990. Dostupné z WWW: <[http://www.olomouc.czso.cz/csu/redakce.nsf/c5cfebca9de6e905c125723a004180a6/5053b4785525f0afc12570820040b83d/\\$FILE/hlasy_mandaty_CR.doc](http://www.olomouc.czso.cz/csu/redakce.nsf/c5cfebca9de6e905c125723a004180a6/5053b4785525f0afc12570820040b83d/$FILE/hlasy_mandaty_CR.doc)>.

MARCOVÁ, Jana. *Sdružení lípa* [online]. 1999 [cit. 2010-03-21]. Obsah případové studie "politické strany v ČR a jejich úloha při vytváření potřebné politické stability". Dostupné z WWW: <www.lipa.cz/case_lipa_VI_studiepolitical.doc>.

NEPOKOJOVÁ, Markéta. *Scribd* [online]. 2010 [cit. 2010-03-28]. Politické strany v průběhu let 1918 - 1938, tj. v období První republiky. Dostupné z WWW: <<http://www.scribd.com/doc/3120638/Politicke-strany-1918-1938>>.

NOVOTNÁ, Tereza. *Politologická revue I* [online]. 2003 [cit. 2010-03-28]. Proměny československého volebního systému. Reformy dvacátých let. Dostupné z WWW: <http://www.sopr.cz/politologicka_revue/Politologie%202003-1%20-%2002b%20-%20Studie%20-%20Promeny%20ceskoslovenskeho%20volebniho%20systemu%20-%20Reformy%20dvacaty.pdf>.

PETRNOUŠEK, Lukáš. *Univerzita Pardubice - Fakulta ekonomicko-správní* [online]. 2008 [cit. 2011-04-09]. Volební systémy v EU a ČR. Dostupné z WWW: <http://dspace.upce.cz/bitstream/10195/29804/1/PetrnousekL_Volebni%20systemy_KL_2008.pdf>.

PINK, Michal; VALTEROVÁ, Aneta. *Středoevropské politické studie* [online]. 2010 [cit. 2011-04-09]. Volby do Poslanecké sněmovny ČR 2010 a jejich alternativní výstupy. Dostupné z WWW: <<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=414>>.

TLUCHOŘ, Petr. *Právnická fakulta MU* [online]. 2007 [cit. 2011-04-11]. Volební systém ČR a jeho vývoj. Dostupné z WWW: <http://is.muni.cz/th/43072/pravf_b/Volebni_system_Ceske_republiky_a_jeho_vyvoj.pdf>.

Seznam internetových zdrojů

Blesk.cz [online]. 8.5.2009 [cit. 2010-04-04]. Prezident jmenoval úřednickou vládu Jana Fischera. Dostupné z WWW: <<http://www.blesk.cz/clanek/zpravy-domaci-politika/114886/prezident-jmenoval-urednickou-vladu-jana-fischera.html>>.

Cevro [online]. 2001 [cit. 2010-04-05]. Reforma volebního systému aneb rok poté. Dostupné z WWW: <http://www.cevro.cz/dwn/10139/10156_D_cs_cevro_02_2001.pdf>.

ČSÚ [online]. 2002 [cit. 2010-04-05]. Celkové výsledky voleb do PSPČR v roce 2002. Dostupné z WWW: <<http://www.volby.cz/pls/ps2002/ps2?xjazyk=CZ>>.

ČSÚ [online]. 2006 [cit. 2010-04-05]. Celkové výsledky voleb do PSPČR v roce 2006. Dostupné z WWW: <<http://www.volby.cz/pls/ps2006/ps2?xjazyk=CZ>>.

ČSÚ [online]. 2008 [cit. 2011-04-11]. Volební zákony pro volbu do Poslanecké sněmovny v období první republiky. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/\\$File/422008k05.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EBEFD/$File/422008k05.pdf)>.

Geomatika na ZČU v Plzni [online]. 2005 [cit. 2010-03-21]. Volební systémy - geografie voleb. Dostupné z WWW: <<http://www.gis.zcu.cz/studium/dbg2/Materialy/html/ch11s03.html>>.

Glosy.info [online]. 2006 [cit. 2010-04-04]. Parlamentní volby v ČR - jak to funguje?. Dostupné z WWW: <<http://glosy.info/texty/parlamentni-volby-v-cr-jak-to-funguje/>>.

Glosy.info [online]. 1995 [cit. 2010-04-03]. Volební zákon 247/1995 Sb. Dostupné z WWW: <<http://glosy.info/priloha/volebni-zakon/>>.

Informační systém VŠFS [online]. 2010 [cit. 2010-03-22]. Systémy politických stran - základní klasifikace a typologie. Dostupné z WWW: <http://is.vsfs.cz/el/6410/leto2007/BK_ZPt_2/um/Systemy_politickych_stran.pdf?fakulta=6410;obdobi=17;kod=BK_ZPt_2>.

I-spigl [online]. 29.6.2010 [cit. 2011-04-09]. Špatné prognózy a chyby politiků, nevýrazná ČSSD. Dostupné z WWW: <http://ispigl.blogspot.com/2010_06_01_archive.html>.

Ivolby.cz [online]. 2010 [cit. 2011-04-09]. Výsledky - volby 2010 do Poslanecké sněmovny PČR. Dostupné z WWW: <<http://ivolby.cz/vysledky-voleb>>.

Lidovky.cz [online]. 10.8.2010 [cit. 2011-04-09]. Vláda dostala důvěru.Opozice před tím hodiny řečnila. Dostupné z WWW: <http://www.lidovky.cz/vlada-dostala-duveru-opozice-pred-tim-hodiny-recnila-pck-/ln_domov.asp?c=A100810_134343_ln_domov_mev>.

Materiály ke zkouškám na PF UK [online]. 5.1.2006 [cit. 2010-03-20]. Politologie. Dostupné z WWW: <<http://pravo.wz.cz/pol/data/politologie.doc>>.

Novinky.cz [online]. 2.6.2010 [cit. 2011-04-09]. Klaus si zve Nečase na Hrad, mohl by ho jmenovat premiérem. Dostupné z WWW: <<http://www.novinky.cz/domaci/202098-klaus-si-zve-necase-na-hrad-mohl-by-ho-jmenovat-premierem.html>>.

Parlament ČR - Poslanecká sněmovna [online]. 2010 [cit. 2010-03-27]. Zákon ze dne 29.února 1920 - Ústavní listina Československé republiky. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html>.

Parlament ČR - Poslanecká sněmovna [online]. 1993 [cit. 2010-03-29]. Ústava ČR. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>>.

Radkův zápisník [online]. 3.11.2006 [cit. 2010-03-21]. Miroslav Novák: Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia. Dostupné z WWW: <<http://radekf.net/fe/view.php?file=politologie-juptner/vypisky-michal-parizek/novak-systemystran.doc>>.

Sagit [online]. 2000 [cit. 2010-04-04]. Sbírka zákonů - zákon ze dne 23.června 2000. Dostupné z WWW: <<http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=sb00204&cd=76&typ=r>>.

Seminář k politologii 2005-6 [online]. 2005 [cit. 2010-03-22]. Giovanni Sartori - Srovnávací ústavní inženýrství. Dostupné z WWW: <<http://politologie.blog.cz/0604/giovani-sartori-srovnavaci-ustavni-inzenyrstvi>>.

Strany a volby [online]. 2010 [cit. 2010-03-21]. Typologie volebních systémů. Dostupné z WWW: <<http://www.stranyavolby.cz/cs/volebni-systemy/>>.

Univerzita Palackého v Olomouci [online]. 2010 [cit. 2011-04-11]. Stranické systémy. Dostupné z WWW: <http://www.upol.cz/fileadmin/user_upload/PF-katedry/politologie/StranickySystem.doc>.

Ústavní juristic [online]. 2001 [cit. 2010-03-22]. Politické účinky volebních systémů - O obecných pravidlech vztahů mezi volebními systémy a systémy politických stran. Dostupné z WWW: <<http://ustavni.juristic.cz/78033/clanek>>.

Ústavní juristic [online]. 2002 [cit. 2010-04-03]. Uzavírací klauzule. Dostupné z WWW: <<http://ustavni.juristic.cz/149445/clanek>>.

Zpravy.rozhlas.cz [online]. 25.3.2009 [cit. 2011-04-09]. Sněmovna vyslovila nedůvěru vládě Mirka Topolánka. Dostupné z WWW: <http://www.rozhlas.cz/zpravy/domaci/_zprava/562801>.